

38. заседание

Срѣда, 28 януарий 1925 година

(Открито отъ подпредседателя Н. Найденовъ, въ 16 ч. 20 м.)

Председателствуващъ Н. Найденовъ: (Звъни) Моля г. секретаря да направи провѣрка на присѣстваващитѣ г. г. народни представители.

Секретарь Г. Живковъ (д. ст): (Прочита списъка. Отъ заседанието сж отсъствуваха следнитѣ народни представители: Алексиевъ Никола, Ангеловъ Йорданъ, Ангеловъ Станъ, Атанасовъ Никола, Балтовъ Никола, Бозвелевъ Константинъ, Боджаневъ Стефанъ, Буровъ Атанасъ, Бълчевъ Ангелъ, Георгиевъ Кимонъ, Господиновъ Асенъ, Господиновъ Христо П, Дилиановъ Минчо, Домузчиевъ Василь, Дончевъ Георги, Думановъ Тончо, Дяковъ д-ръ Цвѣтанъ, Кабакчиевъ Христо, Кожухаровъ Тодоръ, Мадовъ Константинъ, Георгиевъ, Максимовъ д-ръ Никола, Мариновъ Владиславъ, Милановъ д-ръ Кънчо, Миновъ Петъръ, Мончевъ Борисъ, Недѣлковъ Лачо, п. Николовъ Маринъ, Парасковъ Василь, Петровъ Борисъ, Петровъ Койчо, Пьдаревъ Костантинъ, Робевиъ Писифъ, Славовъ Крумъ, Сребърниковъ Никола, Стоилковъ Таско, Терзиевъ Господинъ, Терзиевъ Иванъ, Топаловъ Недѣлко, Фаденхехтъ д-ръ Писифъ, Хаджидевъ Никола, Черноокъвъ Георги и Чешмеджиевъ Григоръ)

Председателствуващъ Н. Найденовъ: (Звъни) Приѣствуватъ 93 души. Понеже има дуалното число народни представители по правилника, обявявамъ заседанието за открито.

Преди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, председателството има да направи нѣколко съобщения, на първо мѣсто за разрешени отпуски на народни представители по важни домашни причини, както следва:

- На г. Таско Стоилковъ — 3 дни;
- На г. Николай Петрини — 1 день;
- На г. Господинъ Терзиевъ — 2 дни;
- На г. д-ръ Никола Сакаровъ — 3 дни;
- На г. Маринъ п. Николовъ — 3 дни;
- На г. Йорданъ Ангеловъ — 4 дни.

Народниятъ представителъ г. Петко Найденовъ иска да му се разреши 3-дневенъ отпущекъ по важни домашни причини. Понеже се е ползувалъ досега съ 23 дни отпущекъ, ще искамъ разрешение отъ народното представителство. Моля ония г. г. народни представители, които сж съгласни да се разреши на народния представителъ г. Петко Найденовъ 3 дни отпущекъ по важни домашни причини, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранieto приема.

Постѣпнило е питане отъ кулския народенъ представителъ г. Георги Косовски до г. министра на вътрешнитѣ работи. Той пита, първо, защо сж арестувани и изпратени на заточение въ Св. Врачъ на 7 т. м. Нано Вълковъ, Цако Маждраковъ, Марко Чонковъ и други отъ гр. Куда и Нино Гжековъ и Ценко Николовъ отъ с. Царнетрово, Кулско, и второ, защо е арестуванъ Симеонъ Недѣлковъ, адвокатъ отъ гр. Бургазъ и задържанъ въ Обществената безопасностъ?

Това питане ще се изпрати на г. министра на вътрешнитѣ работи, за да отговори съгласно правилника.

Има думата народниятъ представителъ г. Петко Дичевъ за лично обяснение.

П. Дичевъ (д): Г. г. народни представители! Взехъ думата за да протестирамъ противъ едно държане при дебатитѣ по законопроекта за измѣнение на закона за Кооперативната банка на единъ отъ представителитѣ на Народния земеделски съюзъ, г. д-ръ Илия Караджовъ, държане, което бѣ много дързостно и много нахално. Завчера въ петъкъ той си е позволилъ да каже думи, безъ да помисли върху тѣхъ и безъ да държи смѣтка за действителността въ кооперативното дѣло.

Г. г. народни представители! Ако производителитѣ, заинтересовани да си продадатъ добре своитѣ произведения, искатъ да си създадатъ институти, тѣмъ необходимъ, това е тѣхна работа, това не е работа нито монополъ на нѣкоя партия, нито на Народния земеделски съюзъ, нито могатъ да се създаватъ учреждения отъ типа на синдикатитѣ, които иматъ чисто и просто характеръ на провокация спрѣмо дѣлото на кооперацията. Тѣзи синдикати се създадоха по инициативата на г. д-ръ Илия Караджовъ, който бѣше поставенъ въ продължение на 3—4 години въ положението на извънреденъ комисаръ на кооперациитѣ, съ автомобилъ на разположение, и съ пълна властъ да прави каквото той намѣри за добре, безъ да носи нѣкаква отговорностъ.

Тѣзи синдикати се създадоха чрезъ открадане отъ канцеларията на Общия съюзъ на земеделскитѣ кооперации нѣкитѣ директиви и инструкции за единъ другъ типъ синдикати и чрезъ настаняване на групи партийни приятели отъ земеделскитѣ дружби по всички гари, на Дунава и на Черно-море, се монополизира търговията съ зърненитѣ храни, тогава когато ние създадохме Консорциума — по-право дадохме проектъ — не за монополъ, не за създаване рѣжия на Земеделския съюзъ, но за защита интереситѣ на производителитѣ, за реализиране на валута и за насърчение на производството. Консорциумътъ нѣмаше абсолютно никаква нужда отъ специални синдикати, както и вчера тукъ се казаха нѣколко думи, защото той можеше да си постави свои опълномощени хора въ магазинитѣ, които да приематъ зърненитѣ храни, да ги записватъ по книгитѣ, да упражняватъ контролъ и да ги предаватъ, когато това имъ се заповѣда.

Земеделскитѣ синдикати, обаче, имаха за целъ да монополизиратъ търговията съ зърненитѣ храни, да поставятъ на служба маса излешенъ свѣтъ, да правятъ тайнствени калкулации върху количеството и теглото на зърненитѣ храни, и главно — да бждатъ подчинени чрезъ тѣзи синдикати земеделскитѣ кооперации. Защото, както единъ пътъ тукъ ви казахъ, г. Караджовъ живѣе съ разбирането, че който владѣе икономически селото, той ще го владѣе и политически, тогава когато, споредъ насъ, кооперативното движение не е завоевателно, а е освободително, и ония, които сж събрани въ кооперацията, както носятъ своитѣ отговорности, тѣи сжко иматъ и пълна свобода да се управляватъ както тѣ разбиратъ и както имъ диктуватъ уставитѣ и законитѣ за кооперациитѣ. Но не стига това.

Азъ дължа да съобща на Народното събрание нѣща отъ много неприличенъ характеръ. Д-ръ Илия Караджовъ е устроивалъ спрѣмо Съюза на земеделскитѣ кооперации отъ 1919 г. до м. юний 1923 г. — до падането на тѣхния кабинетъ — провокации, тероръ чрезъ военни следователи, чрезъ съдебни следователи, чрезъ финансови ревизори. Азъ съмъ работилъ заедно съ други хора и съ тѣхъ съмъ решавалъ и подписвалъ, но преследването бѣ само срѣщу мене. Той е искалъ отъ мене да дамъ декларация, че ставамъ „земеделецъ“ — тѣхенъ политически приятель, иначе ще иска моето унищожение по всички възможни пътища. И когато той устройваше този тероръ, въ слѣщото време, като ме съпровождаше известниятъ началникъ на тайната полиция г. Вишовградски, шепнѣше ми на ухото: „Дай декларация и въпроситѣ се свършва“. Понеже се създаде една система на превземане на кооперациитѣ, на провокиране работата на тѣхния съюзъ, на задигане всевъзможни книги, на притегляване хора отъ персонала му, на раздръпване работата на съюза, разбира се, че той не можеше да работи спокойно. Създаде се една система за провокиране кооперативното движение,

която по недоразумение и за чудо се нарече кооперативизъм. Тъзи синдикати, повече или по-малко, се намират под покрива на Българската земеделска банка, която прави опити да ги трансформира и изведе на правия път. Много добре, но никога да не бъде чудно, ако кажа, че синдикатите, създадени за партизански, за котирийни цели, могат или не могат да се трансформират, пъмат право на съществуване по закона. Това сж учреждения, които провокират дѣлото на кооперативите. Когато е създадена цѣла система на провокация и тероръ, г. Караджовъ не може да казва отъ трибуната: „Вашата политика е фалшрапа“. Азъ привличамъ особено вниманието на Парламента върху този въпросъ, защото или дѣлото на кооперативите ще се постави подъ една система, подъ единъ контролъ и ще се оттеглятъ настрана всички групи и котерии, които провокиратъ движението, или нашата държава нѣма правото да туря на разположение капиталите за задачи, които нѣматъ нищо общо съ една серийна работа.

Всички тѣзи думи г. Караджовъ е изрекълъ, само за да бъдатъ стенографирани и да се четатъ отъ неговите последователи, които за чудо го пращатъ въ Народното събрание, когато той не е оставилъ на мира нито селото кооператоръ. Цѣло Русчушко и цѣлата Провадийска околия сж били подложени на нечуванъ тероръ, затваряни сж хора и сж бити. Цѣлата страна е наплюдена съ провокатори. Това, що г. Караджовъ говори, може да бъде написано въ стенограмите, но то за мене нѣма абсолютно никакво значение, защото то е нова провокация, когато вие дигримъ да създадемъ кооперативна система и да отгнемъ страната отъ хаоса и дружбашината.

Друго. Четете въ вестниците резолюции, взети на разни конференции и кооперативни събрания, че народътъ не щѣтъ да бъдатъ върнати земеделските кооперации обратно къмъ Кооперативната банка. Азъ съмъ въ състояние да ви дамъ купъ други резолюции отъ 1921 г. на сжщитѣ тия кооперации, които сж протестирали за това, че държавата ги туря при Българската земеделска банка. Азъ ще ви кажа безъ колебание, че това сж конференции на приятелски групи, които гледатъ своите удобства и, които не мислятъ освенъ за себе си и какъ да използватъ паритъ на държавата. Тѣзи резолюции за мене нѣматъ една аспра значение. И въ свръзка съ мисълта, която азъ завчера защитихъ, ще кажа, че Българската земеделска банка има да разреши голѣмата задача за повечинѣ подобреня въ България въ свръзка съ водните синдикати, а Кооперативната банка, или трѣбва да унифицира работата на кооперативите, или да се обедини съ централитѣ на градските кооперации. Нека се разбере, че съ многото кооперативни центри и тѣхните съвети и конгреси се увеличава хаосътъ.

Ще прибавя и трето. Противно на раздѣлянето и разпрѣсването у насъ, отъ 1922 г. насамъ се обещжда голѣмиятъ въпросъ за създаване на Международна кооперативна банка. За тази целъ се сѣржаха международни конференции въ Милано, Есенъ, Хага, Люксембургъ, Парижъ и Гандъ. Днесъ чрезъ Международния съюзъ на кооперативитѣ сж повикани представители на кооперативните организации въ Съединенитѣ-шати, Дания, Англия и Германия, въ които валутата стои най-добре, за да се занимаятъ съ голѣмия въпросъ за създаване на Международна кооперативна банка. Единъ отъ хората, които стоятъ на чело на това движение за създаване на Международна кооперативна банка, е известниятъ водачъ на французитѣ потрѣбителни кооперации Гастонъ Леві. На всички конференции той разви тезата, че за да може да се осмислятъ тази идея, да се създаде Международна кооперативна банка, която ще спомогне да се осигури и мирътъ между народитѣ, трѣбва да се унифицира дѣлото на кооперативния кредитъ. Азъ моля Народното събрание да има всичко това предъ видъ. (Ръкоплѣскания отъ демократитѣ и сговориститѣ)

Председателстващъ Н. Найденовъ: Г. г. народни представители! Г. министърътъ на вътрешните работи е готовъ да отговори на питането на народния представител г. Георги Живковъ.

Има думата народниятъ представител г. Георги Живковъ, за да развие питането си.

Г. Живковъ (р): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Питането ми, на което г. министърътъ на вътрешните работи ще отговори сега, е следното: (Чете)

„1. Известно ли Ви е, че на 20 м. м. бѣлоградчишкиятъ околийски началникъ Тодоръ Петровъ Троцки, вземайки

поводъ отъ появата на трима комунисти емигранти на границата между Кулска и Бѣлоградчишка околия, въ района на с. Толовница, Бѣлоградчишко — 25 км. отъ града — и позовавайки се на закона за изтрѣбление на разбойниците, въ качеството си началникъ на потеря, е поискалъ отъ кмета на поменатия градъ да му даде въ разпореждане 30 души граждани, предварително опредѣлени по списъкъ отъ команданта на града. Въ стремежа си да спаси нѣкои свои близки съпартизани, влизачи въ списъка, самиятъ околийски началникъ имъ пошупва да излѣзатъ този денъ вънъ отъ града. Други отъ повиканитѣ сж отказали да изпълнятъ тази незаконна заповѣдъ. Явили се само 13 души, последнитѣ сж напомнили на околийския началникъ, че той може да прибѣгва до потеря въ случай на недостатъчност на полицейски и военни сили. Отговаря имъ се, че се викатъ именно, защото тѣзи сили сж недостатъчни. Въ желанието си да дадатъ примѣръ на дисциплина, тѣзи 13 души, между които сж били бившиятъ народенъ представител Никола Савчевъ, Д. Стойчевъ, адвокатъ Кръстю Ивановъ, шивачъ К. Илиевъ, търговецъ Ан. И. Найденовъ, бушаръ Ст. Каменовъ, печатаръ Ж. П. Тошкинъ, Н. Г. Ценовъ и др., при визитца дълбокъ сѣгъ и прѣспи, съ рискъ на живота си сж отишли по назначението си, безъ да бъдатъ придружени отъ околийския началникъ или пристава, въпреки че първиятъ се обявилъ за началникъ на потеря и чл. 9 отъ закона го третира за такъвъ. На тѣзи хора имъ е било известно, че това пращане има наказателенъ характеръ, затото по-рано не сж се явили при честитѣ патрулираня.

„2. Известно ли Ви е, че въ сжщото време околийскиятъ началникъ е изпратилъ повечето отъ стражаритѣ по селата да донесатъ прасета, кокошки, вино и пр. за предтоящия банкетъ на Архангеловъ-денъ по случай патронния празникъ на полицията и че на 21 сугринѣта на молебена сж се явили подъ строй 36 души стражари и вечерята полицията въ нѣлния си съставъ, воглавъ съ околийския началникъ, съ участието на военна музика е шршествувала?

„Имате ли намѣрение, г. министре, да вземете подъ внимание оплакването на изтрѣблѣти гореказания производъ граждани и не мислите ли, че съ това деяние околийскиятъ началникъ умишлено не е изпълнилъ постановленията на цитирания законъ и следва да понесе санкциитѣ на чл. 7?

„3. Известно ли Ви е, че вследствие безтактичностъ и преувеличенъ страхъ, жителитѣ на града, селата Влаховичъ, Райновци, Салашъ и др. презъ течение на цѣла година на всеки 3—4 дни се повикватъ да патрулиратъ и охраняватъ постове, въпреки че никога презъ това време не сж явили повече отъ 2—4 души емигранти?

„Мислите ли, че и за въ бъдеще трѣбва да се държи въ тревога населението на Бѣлоградчишка околия и се отклонява отъ частната си работа посредствомъ тѣзи наряди?

„4. Известно ли Ви е, че сжщиятъ околийски началникъ държи у дома си стражари, които му сѣкатъ дърва, носятъ вода и бавятъ децата. Има случаи, когато стражаръ е носилъ по вечерникитѣ детето на околийския началникъ, та госпожката му да го нагърми.

„5. Мислите ли, г. министре, че престижътъ на българската полиция може да търпи околийски началници като Тодоръ Петровъ Троцки?“

Г. г. народни представители! Съгласно чл. 2 отъ закона за преследване на разбойниците, въ случай че се появатъ такива, първо се използва полицията, следъ това войската и, ако тѣ се укажатъ недостатъчни, чакъ тогава се прибѣгва до потеря отъ граждани. Очевидно е, че въ случая, когато околийскиятъ началникъ узнава за появянето на 2—3 емигранти и е прибѣгналъ до милиция, войската и полицията сж били достатъчни. И даже смѣшно би било да се твърди, че войсковата частъ, която квартирува въ Бѣлоградчишко, и полицията, която се състои отъ 40—50 души, не сж били въ състояние да се справятъ съ 2—3 метежници. Очевидно е, че тѣзи хора сж били повикани, за да се даде възможностъ на полицията да отпразнува своя патроненъ празникъ. Ние не отричаме правото на полицията да отпразнува своя патроненъ празникъ, но когато тя поиска да го отпразнува, това значи да се даде изразъ на изпълнение дѣлгъ. Пита се, дали полицията въ този моментъ е изпълнила своя дѣлгъ? (Възражения отъ сговориститѣ) Знае се сжщо така, г. г. народни представители, че на времето, когато се прокара законътъ за преследване на разбойниците отъ дружбашката Камара, опозицията, тогавашниятъ

блокът, вдигна голѣмъ шумъ противъ този законъ, защото той дава възможностъ за партизанско прилагане. Азъ твърдя — и това, което излагамъ въ питането си е положителенъ фактъ — че въ този случай околийскиятъ началникъ е подпущанъ на своитѣ политически приятели и венчии тѣ съ излѣзнали вънъ отъ града, а изпратенитѣ въ потерата, съ изключение на единъ, който е либералъ, съ радикали.

И. Лѣкарски (д. ст): Соколи!

Г. Живковъ (р): Единъ день по-рано околийскиятъ началникъ се е заканялъ на тия граждани, че защото не съ били изпълнявали наряда си по патрулирането, за което съ били повиквани нѣколко нѣкти, щѣлъ да имъ наложи наказание, и затуй тѣ съ били изпратени на 25 клм. вънъ отъ града. Патраулитѣ въ Бѣлоградчишка околия, особено по границата, съ станали система. Също така населението често нѣкти се повиква на тревога. Напримеръ въ Бѣлоградчикъ се хвърлятъ 1—2—3 до 5 бомби, което е признатъ на тревога; гражданитѣ отиватъ въ казармата; тамъ тѣ биватъ строявани и ги каратъ да маршируватъ. Това е ставало и въ селата и е омръзнало на хората. Вече помѣлитѣ граждани отказватъ да се явяватъ при такива тревоги. И може да се предвиди какво ще стане утре, когато, не дай Боже, се почувствува действителна пужда. (Възбуждения отъ сговориститѣ) Когато се вършатъ произволи и партизанство съ прилагането на единъ законъ, естествено е, че се дава поводъ да правимъ питаня. За да видите до какво положение тѣзи патрули докараха населението, ще ви прочета само две писма, които случайно съ попаднали въ рѣцетѣ ми; тѣ съ писани до друго лице отъ с. Рязновци, което понастоящемъ живѣе въ София. Въ едното писмо се казва: (Чете) „Друго писмо нѣма. По-добре че си отишѣлъ тамъ“ — значи че е дошѣлъ въ София — „да не вардимъ вѣща нощъ въ патрулъ. Сега 30 души по 24 часа стоимъ безъ работа“. Въ другото писмо се казва: (Чете) „Друго какво да ви кажа сега? Днесъ сме въ изненада: вардимъ въ патрулъ; разтакатъ ни чакъ до границата да вардимъ вѣтъра и мѣлнитѣ. Пази Боже отъ страхъ!“

Общинскиятъ съветъ на с. Чупрене държи единъ протоколъ подъ № 24 отъ м. декемврий м. г., който е изпратилъ на г. министра на финанситѣ и въ който се казва: (Чете) „Решн: моли почитаемото Министерство на финанситѣ да се отгѣнятъ всички държавни данѣци и общинската нѣтна повинностъ на населението отъ с. Чупрене затова, защото хората постоянно се викатъ въ патрули и се разкарватъ и тия хора не съ въ състояние да вършатъ своята работа“.

Две думи за моралния обликъ на тоя околийски началникъ. За да не се сметне, че азъ изнасямъ това тукъ, ползувайки се отъ правото си да не отговарямъ за него предъ съдилищата, съобщавамъ ви, че азъ съмъ изнесѣлъ същото и на публично събрание, въ присѣствиято на околийския началникъ. То е състон въ следното. Околийскиятъ началникъ Тодоръ Петровъ Трошки по деяние отъ частенъ характеръ е арестувалъ жителя на с. Салашъ, Георги Давидъ, и следъ като го е държалъ незаконно арестуванъ нѣколко дни, поискалъ му е 5.000 л. рушветъ, за да го освободи и потули преписката. Викалъ го е три нѣкти по телефона за тая работа. На жителя Димитъръ Григоровъ Първановъ отъ с. Върбово е вземалъ една тенежия сирене, за да го освободи отъ участъка, като го е държалъ тамъ арестуванъ въ продължение на една седмица за едно деяние, което не съставлява престѣпление. Това ви съобщавамъ за сведение.

Председателстваващъ Н. Найденовъ: Има думата г. министърътъ на вътрешнитѣ работи и народното здраве, за да отговори.

Министъръ И. Русевъ: Г. г. народни представители! На 27 декемврий м. г., предъ видъ необходимостта да се засили преследването на онѣзи разбойнически банди, които минаваха отъ Сърбия у насъ, съ се събрали въ гр. Бѣлоградчикъ кметътъ, околийскиятъ началникъ и началникътъ на гарнизона да обсъдятъ въпроса дали има пужда отъ засилване на потеритѣ и съ какво число хора тѣ да се засилятъ. Когато това се е решавало, вече е имало войскови отдѣления и 18 души стражари, изпратени да посрещатъ разбойническитѣ банди, за които е имало сведения, че ще минатъ границата. Може-би и навѣрно тѣ не съ минали границата предъ видъ на това, че съ знаели,

че ще бждатъ добре посрещнати. Не е едновластно разпоредено отъ околийския началникъ да се викатъ потерни; не отъ него лично е оценено дали съ били достатѣчни или не потеритѣ, защото при решаването на този въпросъ е участвувалъ и началникътъ на гарнизона, за който трѣбва да предположимъ, че има въ случая голѣма компетентностъ. Определени съ били 30 души, на които е било съобщено да дойдатъ и всички съ дошли. Тѣзи 30 души съ били раздѣлени на три групи. Едната група е била предвжодана отъ единъ отъ олакашитѣ се, Коста Желевъ, адвокатъ отъ гр. Бѣлоградчикъ. Желевъ заедно съ хората си никѣде не съ отишли, а съ отишли въ къщи да спятъ. За това му е съставенъ актъ и той е предаденъ на прокурора. Втората група е била подъ командата на Никола Савчевъ, която, вмѣсто да обходи всички мѣста, които съ били определѣни за нея, отишла е на 2—3 километра вънъ отъ града, пренощувала въ дома на нѣкой си Иванъ Добриновски, на другия день отива въ с. Сливовица, казватъ на кмета да не пуца разбойницитѣ и се връща. И на него е съставенъ актъ и е даденъ подъ съдъ.

А. К. Минковъ (р): Г. Никола Савчевъ е човѣкъ на 60 години и не е служилъ войшкѣ. Отъ Вашитѣ съпартизани нито единъ не е отишѣлъ. Отъ с. Българска Раковица двама радикали наднаха убити. Вашитѣ хора седятъ въ Бѣлоградчикъ и никѣде не мърдатъ.

Министъръ И. Русевъ: Третата група е изпълнила своята дѣлжностъ най-добросъвестно, върнала се е и, разбира се, на нея никой нищо не е направилъ.

К. Пастуховъ (с. д): Не е право да се праща Савчевъ, той е старъ човѣкъ. Това е очевидна неправда.

А. К. Минковъ (р): Г. Савчевъ е старъ, 60-годишенъ и вне го пращате.

И. Горбановъ (д. ст): Г. министърътъ не го е пратилъ.

Председателстваващъ Н. Найденовъ: Моля, г-да! Ще дамъ думата на г. Живковъ да отговори доволенъ ли е отъ отговора или не.

Министъръ И. Русевъ: Г. Живковъ неправилно смѣта какво околийскиятъ началникъ е началникъ на вѣща потера. Съгласно чл. 9 отъ закона за преследване разбойницитѣ окръжниятъ управителъ за окръга и околийскиятъ началникъ за околията се смѣтатъ за началници на венчии въоръжени команди.

П. Стояновъ (р): Но като стоятъ въ управленията си и си устройватъ банкети!

Министъръ И. Русевъ: Тѣ съ тѣхни организатори и ръководители, но това не значи околийскиятъ началникъ да си запрете рѣкавитѣ и да застане начело на една отъ потеритѣ.

П. Стояновъ (р): А да седи въ кабинета си!

Министъръ И. Русевъ: Г. Стояновъ! Тия работи ги разбирамъ по-добре отъ Васъ; слушайте ме — ще научите нѣщо полезно за Васъ.

П. Стояновъ (р): Г. Русевъ! Като Вашата книга за действията на звозда въ боя, така и книгата Ви за Доброполе съ ми добре известни и затова твърдя, че и азъ разбирамъ по тия работи и разбирамъ повече, отколкото преди да прочета Вашитѣ книги.

Министъръ И. Русевъ: Дето окръжниятъ управителъ или околийскиятъ началникъ намѣри за добре, тамъ ще отиде. Ще отиде тамъ, където службата го изисква да бжде, както и началникътъ на гарнизона, който праща войскови команди, стои въ гарнизона и отива по нѣкой път тамъ, където има пужда да отиде. Отъ скамейкитѣ и отъ това мѣсто (Соци министерската маса) не може да се съди дали въ дадената минута околийскиятъ началникъ е трѣбвало да бжде на едно или на друго мѣсто.

А. К. Минковъ (р): Какъ не се възмутихте, г. министре, отъ изпращането само на опозиционери и стари хора? Вие го оправдавате, а би трѣбвало най-напредъ да се възмутите.

Председателстващ Н. Найденов: Моля, тишина. Права Ви бележка, г. Минковъ.

Министъръ И. Русевъ: Стражата не е била така достатъчна, както каза г. Живковъ, защото въ Българградчишка околия има венчко 48 души стражари, отъ които 18 — да се забележи — сж били вече въ потери, а останалитѣ сж носили въ града мѣстната служба: има банковъ постъ, има три улични поста, има три поста при арестуванитѣ, има и двама души при околийското управление. Постоветѣ сж на три смѣни и на молебена сж присѣтствували дветѣ смѣни отъ стражаритѣ, които сж били въ Българградчишка и които не сж могли да отидатъ въ потери.

Сега не знамъ дали трѣбва да ви занимамъ съ въпроса за кокошкитѣ и прасетата, но въ всеки случай знае се, че банкетъ става съ кокошки и прасета, и трѣбва хора да отидатъ да ги купятъ. И когато г. Живковъ ще прави банкетъ, той нѣма да тури на масата бобъ, а ще тури прасе, нѣма да тури вода, а ще тури вино. Въ всеки случай тамъ не е станало никакво прѣшествие, а е станало едно обикновено празненство на почтени хора. Фактътъ, че тамъ сж присѣтствували венчки по-първи българградчишки граждани, показва, че нищо осждително не е имало.

Г. Живковъ (р): А Савчевъ не е отъ първитѣ хора!

А. К. Минковъ (р): Савчевъ е билъ винаги най-добро съвестенъ човѣкъ.

И. Марулевъ (д. ст): Ще му купимъ и опържимъ една кокошка да хапне, за да мълчи.

Министъръ И. Русевъ: Г. г. народни представители! Когато най-напредъ се яви въ в. „Радикалъ“ едно оплакване по този случай, азъ заповѣдахъ на окръжния управителъ да направи разследване по съдържанието на това оплакване въ в. „Радикалъ“. Когато се направи питането, азъ не се задоволихъ само съ това, а изпратихъ и особени инспекторъ да разследва работата. Както донесението на околийския началникъ, така и това на инспектора, се съвпадатъ. Нѣщо повече: точно такава е и донесението отъ началника на гарнизона, което той е напратилъ до своето военно началство — който обича, може да го прегледа. Излиза, че окръжниятъ управителъ, околийскиятъ началникъ, инспекторътъ при министерството и началникътъ на гарнизона твърдятъ едно и сжщо нѣщо, което коренно опровергава г. Живковъ.

К. Пастуховъ (с. д): За Савчевъ не е право. То е все едно да пратите г. Урумовъ. Това е партизанство. Явно е, че въ случая има злоупотребление съ властта и че се преследватъ партизани. Г. министърътъ трѣбва да вземе мѣрки срещу това.

Министъръ И. Русевъ: Г. Пастуховъ! Ние, седейки тукъ, на банкетъ, нѣмаме голѣмата способностъ да можемъ да видимъ какво става на 200 км. далечъ отъ насъ. Ние не сме Свети Духъ.

К. Пастуховъ (с. д): Г. Савчевъ е на 60 години. Той е дългогодишенъ депутатъ. Очевидно е, че въ случая има злоупотребление съ властта. Това е дружбанско екендиране на хора да преследватъ разбойници, което не трѣбва да се насърчава.

Председателстващ Н. Найденов: Моля Ви се, г. Пастуховъ. Г. Живковъ ще има възможностъ да отговори.

Министъръ И. Русевъ: Азъ ще отворя една малка скоба, за да подчертая голѣмото противоречие, което иде отъ тамъ (Сочи К. Пастуховъ). Г. Пастуховъ протестира — така поне схванахъ — че ние пращаме населението да гони разбойницитѣ.

К. Пастуховъ (с. д): Не. Азъ смѣтамъ, че Вие ще ме разберете. Когато Никола Савчевъ, който е билъ толкова години народенъ представителъ и по-възрастенъ отъ 55 г., е изпратенъ да гони разбойници, азъ се съмнявамъ, че има злоупотребление отъ страна на органитѣ на властта. Това искамъ да кажа. И ако гарнизонниятъ началникъ се е повлѣкълъ въ това партизанство, това е негова грѣшка. Ние трѣбва да се възмуцаваме отъ таква злоупотребление съ властта, което е практикувано презъ време на дружбанитѣ спрямо опозицията. Трѣбва да се гледа сериозно на работата. Ако ще трѣбва да се преследватъ разбойницитѣ, да се преследватъ, ако ще се злоупотребява съ властта, то е друга работа.

Председателстващ Н. Найденов: Нѣмате думата, г. Пастуховъ.

Министъръ И. Русевъ: Когато азъ преди нѣколко дни се научихъ отъ печата, че г. Живковъ е казалъ публично въ Българградчишка, че околийскиятъ началникъ е некалъ 5.000 л. рушветъ, телеграфирахъ на окръжния управителъ отъ мое име да заповѣда на околийския началникъ да го даде подъ съдъ. Или Вие сте виновенъ, или той; ако той е виновенъ, ще си отиде по реда, нѣма да се солидаризирамъ съ него; ако ли Вие сте виновенъ, ще понесете какъ вото трѣбва. Сега какво друго мога да направя? Въ тази история, г-да, има едно долно партизанство. За това свидетелствуватъ, преди венчко, хората, които сж подписали оплакването. Г. Дмитъръ Стойчевъ, единъ отъ тѣзи, които се оплакватъ, е старъ комунистъ и впоследствие дружбанъ, бившъ съдия, уволненъ следъ 9 юний за рушветъ. Този човѣкъ ние взематъ подъ ваше покровителство! (Ржкопѣскания отъ сговориститѣ)

Нѣкой отъ сговориститѣ: Чистъ радикалъ!

А. Станковъ (р): Той ли ще пази границата?

Министъръ И. Русевъ: Ще пази и хоро ще играе. — Коста Желевъ е бившъ околийски началникъ въ Шуменъ, уволненъ отъ покойния Михаилъ Такевъ по некадърностъ, сега е отценникъ демократъ, Никола Савчевъ е отценникъ радикалъ. Тѣзи трима души се оплакватъ. За да видите, че това е долно партизанство, ще ви дамъ нѣкои сведения за речта на г. Живковъ въ с. Ружици. И това е официално донесение отъ кмета на с. Ружици. Тамъ сте правили събрание, нали?

А. К. Минковъ (р): Значи имате служба да следите речите на депутатитѣ.

Министъръ И. Русевъ: Разрешете ми и азъ да кажа две думи. Моля за великодушие, за снисходителностъ. Разрешавате ли?!

Г. Живковъ (р): Азъ мълча.

Министъръ И. Русевъ: Вие мълчите, но Вашитѣ другари не мълчатъ. — Г. Живковъ е направилъ събрание, за да даде отчетъ на своитѣ избиратели. Ето, г-да, съ какво ги е занимавалъ той: (Чете) „Днешното, казва, правителство, е прахосническо, защото харчи пари министритѣ да ходятъ въ Българъ и Букурещъ. Второ, наело е за помѣщене на легацията въ Парижъ на най-хубавата улица най-голѣмото здание“. А отъ 25 години легацията се намира въ едно и сжщо здание. Азъ лично зная това здание, и то е толкова голѣмо, че даже нѣма да подозрете, че то служи за легация. По-нататъкъ, за разбойническитѣ банди, г. Живковъ си е позволилъ да каже, че тѣ били политически, но правителството нарочно ги взема за разбойнически, та чрезъ тѣхъ да преследва своитѣ политически противници. Населението е било възмутено отъ „отчета“ на г. Живковъ. Следъ свършване на събранието, кметътъ, вървейки по пътя съ г. Живковъ, го запитва: „Г. Живковъ! Вие искахте да ни дадете отчетъ. Неужели това е отчета Ви?“ „Азъ, казва г. Живковъ, на прасета отчетъ не давамъ“. Ето вашето уважение къмъ Вашитѣ приятели.

Заклучението ми отъ донесението на околийския началникъ, отъ това на началника на гарнизона, отъ разследването на инспектора е, че питането е партизанско. Пропуснахъ да съобщя, че единъ отъ началницитѣ на групата е билъ сговористъ, 60-годишенъ човѣкъ . . .

Г. Живковъ (р): Кой?

Министъръ И. Русевъ: Киро Пановъ.

Д. Бошняковъ (д. ст): Той е билъ началникъ на третата група.

А. К. Минковъ (р): Киро Пановъ не е сговористъ.

Г. Живковъ (р): Вашата полиция преби неговия синъ.

Министъръ И. Русевъ: На всеки случай смѣтамъ, че питането носи чисто партизански характеръ и нѣма нищо общо съ действителността. (Ржкопѣскания отъ сговориститѣ)

Председателстващ Н. Найденов: Има думата г. Живковъ, за да каже доволен ли е отъ отговора на г. министра.

Г. Живковъ (р): Г. г. народни представители! Преди всичко отхвърлямъ съ възмущение онова, което каза г. министра по адресъ на тѣзи хора, които сж били въ патруль. Димитъръ Стойчевъ е единъ човѣкъ, за когото като съдия, може да се каже нѣщо, ако се провѣри архивата на Министерството на правосъдието. И азъ, може-би, следъ 9 юний съмъ допесалъ нѣщо за него като съдия — то е другъ въпросъ, но Димитъръ Стойчевъ е единъ добъръ гражданинъ, който всеки пътъ си е изпълнявалъ дълга къмъ отечеството. Той не е никакъвъ комунистъ. Димитъръ Стойчевъ на 23 септември 1923 г. бѣше въ редоветъ на милиционеритъ и си изпълни достойно дълга къмъ отечеството, когато трѣбваше да се потушава революцията. Не бива да се оскърбява човѣкътъ. За качествата на г. Никола Савчевъ, азъ призовавамъ г. Тодоръ Влайковъ, неговъ приятель, да каже, какъвъ човѣкъ е той. Въ всеки случай азъ отхвърлямъ това, което се каза по неговъ адресъ.

Министъръ И. Русевъ: Нищо лошо не казахъ за г. Савчевъ.

Г. Живковъ (р): Вие казахте, че е долепъ партизанинъ. Неговиятъ грѣхъ е, че е отцѣпникъ-радикалъ. Ние не сме отцѣпници-радикали. Отцѣпникитъ сж при васъ.

А. Сталийски (д. ст): Вие сте „соколи“.

Г. Живковъ (р): Колкото до моята речъ въ с. Ружници не кажа следното. Вѣрно е, казахъ, че въ Парижъ правителството си позволява голѣмъ луксъ: то държи тамъ не едно, а две здания за легация и въ тѣхъ има такъвъ луксъ, какъвто не си позволява и Британската империя.

Отъ сговориститъ: Ёй-й-й!

Г. Живковъ (р): И тукъ мога да твърдя това. Тѣзи сведения ги имамъ отъ единъ почтенъ чужденецъ, името на който ще кажа на г. министра. (Възражения отъ сговориститъ)

Нѣкой отъ сговориститъ: Това е лъжа!

Г. Живковъ (р): Това, което твърдя е вѣрно и предлагамъ анкета. Този чужденецъ ми каза и нѣщо друго: „Тамъ има толкова много лешяи, които излагатъ претяжа на България. Дайте имъ като на частни лица пари, а не да се изтѣгатъ въ легацията“.

По въпроса за разбойническитъ банди дължа едно обяснение. Азъ казахъ: Въ България, действително има разбойничество — това твърдя и тукъ — но и правителството, което провокира и предизвиква . . .

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Което разбойничество вие насърчавате.

Г. Живковъ (р): . . . има известна доза вина за тѣзи разбойнически банди, въ които се забелѣзва известна политическа подкладка. Това по този въпросъ.

Й. Марулевъ (д. ст): Никой не е клалъ толкова комунисти, колкото ти, като околийски началникъ следъ 9 юний.

Г. Живковъ (р): Нѣма да се спирамъ по този въпросъ, защото моята кожа не е толкова скъпа.

Че съмъ казалъ: „на прасета отчетъ не давамъ“, това е несериозно. Може ли да се твърди, че единъ човѣкъ, отицъль да дава отчетъ, ще каже: на прасета отчетъ не давамъ? Азъ казахъ следното на кмета. Когато той следъ свършването на събраниято трѣгна съ мене по лѣтя и почна да ме укорява, азъ му казахъ: „Г. Куюнджийеги! Азъ предъ нечени прасета и вино отчетъ не давамъ“. На другия денъ околийскиятъ началникъ идва въ с. Ружници и устройва контра събрание, на което е говорилъ кметътъ и преназначълъ монѣтъ думи предъ събраниято. Г. министре! Приемате ли една анкета по този въпросъ?

Г. г. народни представители! Може ли да се твърди, че полицията е изпълнила своя дългъ тогава, когато се явяватъ метежници, а по-голѣмата частъ отъ стражаритъ се

пращатъ да събиратъ изъ околнитъ села прасета и пуйки? Азъ пакъ твърдя, че полицията въ този моментъ не си е изпълнила дълга. Вашиятъ инспекторъ, който е ходилъ да прави разследване по моето питане, мене не ми е чудно, че е далъ този докладъ, за който г. министърътъ говори, защото този инспекторъ презъ цѣлото време е билъ на гости въ дома на околийския началникъ и заедно съ него сж дошли въ София. Естествено таква сведения ще даде. Тѣзи ваши инспектори ви изложиха по въпроса за Мандушковъ отъ Копривница. Тогава вземахте такава становище спрѣмо околийския началникъ отъ Пирдонъ, както сега спрѣмо околийския началникъ отъ Бѣлоградчикъ, а завчера сжко спрѣмо други околийски началници. По-рано казахте даже че и куршумъ може да играе. Естествено е, че и спитъ на Мандушковъ ще изчезне, когато насърчавате произволитъ. Околийскиятъ началникъ въ Бѣлоградчикъ, за който азъ на публично събрание казахъ, че е искалъ 5 хиляди лева рушветъ на едно лице, не трѣбваше да чака да му казвате вие да ме съди, а трѣбваше самъ да ме даде подъ съдъ. Увѣрентъ съмъ, че той не смѣе да ме даде подъ съдъ или, ако ме даде, нѣма да се яви. Азъ твърдя и искамъ да докажа това, че този околийски началникъ е искалъ 5 хиляди лева рушветъ на жителя отъ с. Салашъ Георги Данинъ, който е държанъ арестуванъ по едно деяние отъ частенъ характеръ. Деянието се състои въ следното нѣщо. Въ една кръчма стоятъ двама души. Единиятъ подхвърлилъ една бележка, произходяща ужъ отъ метежника Крумъ Бъчваровъ. Намира се бележката, издирва се кой я е подхвърлилъ и го арестува.

Съ всичко това, което каза г. министърътъ, за липсепъ пътъ създаде у мене убеждението, че отгоре се поощряватъ тѣзи произволи. Азъ заявявамъ, че не съмъ доволенъ отъ неговия отговоръ. На добъръ часъ!

А. Сталийски (д. ст): Сега искамъ да се извинишъ за едно време, когато колѣше комуниститъ.

Й. Марулевъ (д. ст): Помня какъ колѣше комуниститъ.

Г. Живковъ (р): Предлагамъ анкета, въ която да участвуватъ комунисти и дружбани. Приемете я. Недейте приказва, че обичате България, като не си изпълнявате дълга тогава, когато трѣбва.

Председателстващъ Н. Найденов: Г. министърътъ е готовъ да отговори на питането на г. Чешмеджиевъ. По-къде г. Чешмеджиевъ отсъствува, г. министърътъ ще отговори утре, даже и г. Чешмеджиевъ да отсъствува.

Х. Стояновъ (к): Имамъ едно питане, г. министре, за побоя надъ учепникитъ въ Шуменъ. Кога ще ми отговорите?

П. Алековъ (с. д): Г. председателю! Искамъ думата преди да пристъпимъ къмъ дневния редъ.

Председателстващъ Н. Найденов: По какво?

П. Алековъ (с. д): Въ рамкитъ на правилника. Ще искамъ да изкажа своето възмущение и ще поискамъ санкцията на Народното събрание.

Председателстващъ Н. Найденов: Трѣбва да кажете по какво.

П. Алековъ (с. д): Касае се за следното. На 16 декември м. г. подадохъ едно питане, на което не ми е отговорено и досега.

Председателстващъ Н. Найденов: Г. Алековъ! Г. министъръ Маджаровъ ще отговори утре на вашето питане. Сега ми съобща.

Х. Ниселовъ (р): Г. председателю! Преди ваканцията съмъ отпразвилъ до г. министра на земледѣлното и държавнитъ имоти едно питане. Струва ми се, че г. министърътъ имаше достатъчно време да проучи въпроса и да ми отговори. Моля да си вземете бележка и да помолите г. министра да отговори на питането ми.

Председателстващъ Н. Найденов: Вземамъ подъ внимание Вашето искане.

Пристъпваме къмъ разглеждането на точка първа отъ дневния редъ, а именно първо четене на законопроекта за разрешаване на Шищенската селска община, Казан-

лъвшко, и на Дойренската селска община, Ловешко, да сключатъ заеми.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь А. Сталийски (д. ст): (Прочита изцѣло законопроекта, заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. приложение № 24, Т. I).

Председателстващъ Н. Найденовъ: Понеже никой не е искалъ думата, ще пристѣпимъ къмъ гласуване. Моля ония г. г. народни представители, които приематъ на първо четене законопроекта за разрешаване на Шипченската селска община, Казанлъшко, и на Дойренската селска община, Ловешко, да сключатъ заеми, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. ст): Предлагамъ спешностъ.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Моля ония народни представители, които приематъ да се даде спешностъ на прочетения законопроектъ, да мине сега и на второ четене, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта на второ четене.

Секретарь А. Сталийски (д. ст): (Чете)

„ЗАКОНОТЪ

за разрешаване на Шипченската селска община, Казанлъшко, и на Дойренската селска община, Ловешко, да сключатъ заеми“.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Които приематъ заглавието на законопроекта така, както се прочете, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Секретарь А. Сталийски (д. ст): (Прочита чл. 1 — вж. приложение № 24, Т. I).

Председателстващъ Н. Найденовъ: Които приематъ чл. 1 така, както се прочете, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Секретарь А. Сталийски (д. ст): (Прочита чл. 2 — вж. приложение № 24, Т. I).

Председателстващъ Н. Найденовъ: Ония отъ васъ, които приематъ чл. 2 така, както се прочете, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Секретарь А. Сталийски (д. ст): (Прочита чл. 3 — вж. приложение № 24, Т. I).

Председателстващъ Н. Найденовъ: Ония отъ васъ, които приематъ чл. 3 така, както се прочете, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Секретарь А. Сталийски (д. ст): (Прочита чл. 4 — вж. приложение № 24, Т. I).

Председателстващъ Н. Найденовъ: Ония отъ васъ, които приематъ чл. 4 така, както се докладва, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Г. г. народни представители! Ще пристѣпимъ къмъ разглеждане на точка втора отъ дневния редъ, а именно първо четене на законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за Българската централна кооперативна банка — продължение разискванията

По реда на записанитѣ оратори има думата народниятъ представителъ г. Тодоръ Влайковъ.

Т. Влайковъ (д. ст): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Законопроектътъ, който се разглежда отъ нѣколко дена, безспорно, е твърде важенъ, защото съ него се засѣга една отъ най-важнитѣ, отъ най-големитѣ прояви на нашия стопански и социаленъ животъ — кооперативното дѣло — и заслужава на него да се размѣнятъ и изкажатъ повече мисли, което и стана досега. Наистина законопроектътъ не засѣга венчки въпроси, свързани съ кооперативното дѣло, а само една частъ, но при разискванията се сложиха предъ насъ на обеждане венчки въпроси свързани съ кооперативното дѣло. Азъ бихъ желалъ да се ограничи само съ въпроситѣ, които се засѣгатъ съ законопроекта, защото има доста какво да се каже по тѣхъ,

но понеже се засегнаха отъ нѣкои отъ преждеговорившитѣ и други въпроси, свързани съ кооперативното дѣло, по които, чини ми се, че се изказаха не досущъ вѣрни възгледи, а върху нѣкои се погледна недостатъчно обективно, азъ се смѣтамъ задълженъ да се изкажа върху нѣкои отъ тѣхъ.

Има да се спирамъ, както това направиха други, върху историята на кооперативното дѣло, зараждането му навънъ и у насъ. Съ нѣколко думи ще искамъ да засегна най-напредъ въпроса за сѣщността на кооперацията, нейното значение, нейната целъ.

Единъ ораторъ отъ групата на социалиститѣ, г. Донсузовъ, който говори отъ тази трибуна по въпроса за сѣщността на кооперацията, подчерта на нѣколко пъти мисълта, че кооперацията събира общественъ капиталъ. Съ това той искаше да изтъкне, че чрезъ кооперацията се постига една отъ целитѣ, които преследва социализмътъ: създаването на общественъ капиталъ, защото, както се знае, крайната целъ на социализма е да се създаде такъвъ общественъ строй, при който средствата за производство ще бѣдатъ социализирани, а въ средствата на производство на първо мѣсто е капиталътъ. Може да не е досущъ така, но тази мисълъ прозира въ онова, което се каза тукъ отъ г. Донсузовъ. Азъ искамъ съ нѣколко думи да се спира върху тази мисълъ, защото намирамъ, че не е права.

Кооперацията нѣма за своя главна целъ да събира общественъ капиталъ. Общественъ капиталъ се събира и чрезъ акционернитѣ дружества и то въ несравнено по-голямъ размѣръ. Разбира се, че има съществена разлика между капитала на акционернитѣ дружества и капитала на кооперациитѣ. Капиталътъ на кооперациитѣ нѣма въ своята природа стремежъ да експлоатира чуждѣ труди.

Както се знае, кооперацията е прекарала нѣколко фази. Първата фаза е, когато се обединяваха въ потребителни кооперации работницитѣ, а по-после захванаха да се обединяватъ дребнитѣ земледѣлци въ кредитни кооперации, съ което се гонѣше целта, като се намалятъ разходитѣ, които работницитѣ правятъ за доставяне на потребителни предмети, а дребнитѣ земледѣлци, за да си набавятъ кредитъ, да се увеличатъ средствата за съществуването на работницитѣ и дребнитѣ земледѣлци и да се подобри тѣхното материално положение. Въ първата фаза никаква целъ за образуване на общественъ капиталъ не се е преследвала, а се е целѣло да се подобри материалното положение на дребнитѣ земледѣлци и работницитѣ. По-нататъкъ, настѣпи втората фаза, когато кооперацията нагази въ производството. Когато чрезъ кредитнитѣ земледѣлски кооперации се подобри до известна степенъ положението на дребнитѣ земледѣлци, постигна се една социална целъ — дребнитѣ земледѣлци се избавиха отъ очакването ги, споредъ схващането на марксиститѣ, неминуемо загишване. Подобри се, закрѣпи се, тѣхното положение като дребни производители, така както се подобри чрезъ потребителната кооперация положението на работницитѣ и на другитѣ дребни съществування.

Преди години, когато за пръвъ пътъ се зароди у насъ кооперативното движение, когато бѣше силно социалистическото движение, въ спора, който тогава се водѣше за жизнеспособността или нежизнеспособността на дребното земледѣлско производство, изпъкна другъ единъ въпросъ: ако допуснемъ, че чрезъ кредитната кооперация и по другъ начинъ ще може да се запази съществуването на дребния земледѣлецъ, ще може ли да се развива земледѣлското стопанство, защото всѣкога трѣбва да се догонва като крайна целъ на общото развитие стопанскиятъ прогресъ, и онова, което е противъ стопанския прогресъ, не може и не трѣбва да се поддържа и насърчава. И навремето, когато се приемаше отъ социалиститѣ, че дребното земледѣлие, както и дребнитѣ занаяти, сж осъдени да загинатъ и че не могатъ съ никакви средства да бѣдатъ закрѣпени, изтъкваше се, че дори, ако по нѣкакъвъ начинъ успѣемъ да запазимъ дребното земледѣлие и дребнитѣ занаяти, то това ще бѣде противъ прогреса на обществото, защото чрезъ тѣхъ не може да се повдигне въ стопанско отношение страната, защото тѣ спъватъ стопанското развитие. И когато се излизъ първата фаза на кооперациитѣ, изпъкна въпросътъ: дребнитѣ производители, предимно дребнитѣ земледѣлци, като успѣватъ чрезъ кредитната кооперация да запазятъ своето съществуване, ще иматъ ли възможностъ да служатъ на стопанския прогресъ, ще могатъ ли да движатъ земледѣлския прогресъ така, както го движатъ едритѣ земледѣлски стопанства и въобще едрото производство? Тогава се постави втора задача на земледѣлскитѣ, а по-после и на занаятчийскитѣ

кооперации, а именно: чрез кооперацията, въ която се обединяват дребните производители, да могат да се създадат условия щото и дребните производители да използват онъзи средства за стопански прогрес, които имат нарѣка едритѣ. Чрезъ кооперацията дребнитѣ земледѣлци, напримѣръ, освенъ че могат да се ползватъ съ кредитъ, но указа се и доказа се, че могат да използватъ и всичкитѣ придобития на земледѣлската наука, за едно по-голѣмо развитие на земледѣлското производство. Кооперирани тѣ могат да си доставяватъ и по-усвършенствувани оръдия, и по-добъръ добитѣкъ и по-добри семена, въобще могат да използватъ всичкитѣ ония средства за усвършенствуване на земледѣлското стопанство, които използватъ и едритѣ производители. Когато кооперацията навлѣзе въ стопанската дейностъ, тя създаде условия да могат и дребнитѣ производители, земледѣлци, и занаятчи, като използватъ средствата, съ които разполагатъ едритѣ производители, земледѣлци, индустриалци и др., да потикватъ стопанския прогресъ. Чрезъ кооперациитѣ, не само се закрѣпва съществуването на дребнитѣ производители, земледѣлци и занаятчи, но имъ се дава възможностъ и тѣ да служатъ на стопанския прогресъ, на стопанското развитие. Кооперациитѣ, задоволявайки една социална целъ най-напредъ — да подобряватъ материалното положение на потребителитѣ и дребнитѣ производители — отпосле си поставятъ и една стопанска целъ: да служатъ на стопанското развитие.

При развитието на кооперацията въ последно време, въ последнитѣ години, дойде се и до навлизането на кооперацията въ голѣмото производство, въ индустриалното производство. Знае се, че голѣмиятъ стопански прогресъ въ обществата, у народитѣ, у държавитѣ, се носи отъ едрата индустрия. Но въ сѣщото време развитието на едрата индустрия, на капитализма, както се знае, носи и своитѣ отрицателни страни, защото капиталътъ експлоатира труда на работникитѣ, труда на дребнитѣ производители, създава възможностъ на една страна да се натрупватъ, голѣми богатства, а на друга страна да оставатъ маси обеднѣли, създава се това, което представлява сѣщността на социалния въпросъ, проблемата за неравенството, проблемата за общото бедствие на трудящитѣ се маси, и се явява, както се знае, една мъчна, една неразрешима проблема. Какъ може да се примиря развитието на народното стопанство, стопанския прогресъ, който се постига чрезъ капитализма и главно чрезъ едрата индустрия, съ отстраняването на ония условия, които пѣкъ пораждаатъ социалното бедствие въ низинитѣ; какъ може да се премахне експлоатацията, която е нераздѣленъ сплѣтничъ съ капитализма или съ развитието на едрото производство?

Марксизмътъ, както се знае, изнесе едно схващане, едно учение, което се състои въ това, че развитието на капитализма самъ носи въ себе си условията и възможността за премахването на експлоатацията, като съ своето постоянно засилване, съ струпането на капитала въ все по-малко и по-малко рѣже и увеличаването на пролетариатитѣ маси, ще се дойде въ единъ моментъ дотамъ, щото, както се знае, ще се наложи експроприрането на капитала, експроприрането на експроприаторитѣ, и ще имаме тогава обобществяване на средствата на производството или социализация на средствата на производството, и при това положение развитието, прогресътъ на човѣчеството ще се продължи по-нататѣкъ по единъ другъ пѣтъ, като се отнеме вече възможността да бѣде експлоатиранъ трудътъ на човѣка.

Но додого се смѣташе, че тази теория, че това учение е безспорно, захвана по-после малко-помалко да се поражда съмнение въ правотата му — нѣма да проследявамъ развитието на критиката на марксизма — дойде се най-сетне до опита, да кажемъ, който направиха болшевикитѣ въ Русия, и се оказва, че по този начинъ, ако се дойде дотамъ, щото да се премахне частната собственостъ, да се превърнатъ средствата за производството въ обществени, действително се създаватъ условия, за да се премахне експлоатацията. Но тукъ е вътрешното противоречие на това учение, на тази система за разрешаването на социалния въпросъ — съ това пѣкъ се отнема възможността за по-нататѣшенъ стопански прогресъ, за по-нататѣшно стопанско развитие, защото се посѣга да се унищожи главниятъ и единственъ стимулъ за социалния прогресъ — именно личниятъ интересъ. Отъ онова, което се осъществява въ Русия, знае се, че се дойде до пълно стопанско разстройство: индустрията почти се унищожи, всѣкакво производство загасна и, както е известно, самитѣ водители на болшевизма въ Русия се принудиха да отстъпятъ отъ

своята теория и допуснаха вече по-нататѣкъ и частния капиталъ, и частнитѣ стопанства и т. н.

Х. Пуневъ (с. д.): Болшевизмътъ не е социализмътъ, г. Влайковъ.

Т. Влайковъ (д. ст.): Болшевизмътъ осъществи социалистическия строй.

Х. Пуневъ (с. д.): Вие вземате единъ лошъ примѣръ — примѣрътъ съ Русия.

Т. Влайковъ (д. ст.): Азъ искамъ да ви изтъкна онова вътрешно противоречие въ това схващане на марксизма, че като се цели съ него да се премахне експлоатацията, да се премахне частната собственостъ, като се направятъ обществени средствата за производство, чрезъ това се поденча коренътъ за по-нататѣшното стопанско развитие, защото се премахва, защото се унищожава главниятъ импулсъ за по-нататѣшно стопанско напредване, въобще за стопанска дейностъ.

И се явява въпросътъ: какъ би могло да се отстрани това вътрешно противоречие, да се премахне експлоатацията на капитала, но въ сѣщото време да се запази и импулсътъ, който представлява личниятъ интересъ или частната собственостъ въ формата на личенъ интересъ за по-нататѣшното стопанско развитие?

И въ този пѣтъ, въ това търсене, какъ да се премахне това противоречие и какъ да се създаде едно примирение на едното съ другото, на личния интересъ съ отстраняване отъ капитала, съ отстраняване отъ едрата индустрия експлоататорския ѝ характеръ, дохожда се до въпроса: не би ли могло това противоречие да се отстрани чрезъ кооперацията? И при разискванията, които се повдигнаха въ срѣдата на учениитѣ, на икономиститѣ, на социолозите, частъ отъ най-напредничавитѣ, отъ най-мъдритѣ икономисти дойдоха да признаятъ, че по този пѣтъ, чрезъ кооперацията, действително, ако не напълно, въ значителна степенъ може да се отстрани това противоречие. Когато кооперацията навлѣзе, когато има условия и възможностъ да навлѣзе въ едрото производство, въ индустрията, тя може да създаде такива условия, щото, като се използватъ всичкитѣ предимства, които носи съ себе си капитализмътъ и едрата индустрия, да бѣде отстраненъ експлоататорскиятъ характеръ на капитала. И действително, опититѣ, които сж направени тукъ и тамъ за създаването на едра кооперативна индустрия, това примиряване на съществуващото противоречие, на експлоататорската целъ на капитала и на запазване потика, който представлява личниятъ интересъ, се постига. При обединяване на дребнитѣ производители, за да създадатъ една едра индустрия, личниятъ интересъ е запазенъ, защото частната собственостъ, частното владение на известенъ капиталъ, на известни средства не само за съществуване, но и за увеличаване на по-нататѣшното производство, владѣе всѣки единъ отъ кооператоритѣ. Събира се при това достатъчно голѣмъ капиталъ, създава се чрезъ това достатъчно възможностъ, за да се използва този капиталъ за едно усвършенствувано производство, за една едра индустрия. По този начинъ се примирява едното съ другото.

Искамъ да завърша, като изтъквамъ, че кооперацията, която запазва принципа на частната собственостъ, която запазва личния потикъ като импулсъ за засилване въобще на производството, създава условия освенъ за социалното подобрене на онѣзи широки маси, които участвуватъ въ кооперацията, за подобряване тѣхното положение, освенъ условия, за да могатъ дребнитѣ производители, които се смѣтаха за осъдени на загинване, да запазятъ своето съществуване, освенъ условия, за да могатъ тѣзи дребни производители, като запазватъ своето съществуване, да служатъ на стопанския прогресъ чрезъ приспособяване на своето производство къмъ всичкитѣ модерни изисквания, но, като една по-далечна целъ, създава възможности и условия да се навлѣзе и въ едрата индустрия, която е най-голѣмиятъ носителъ на стопанския прогресъ, и тамъ да се отстрани, да се премахне онова противоречие, което съществува между капитала и труда.

Ето това е кооперацията. Тя не е проявление на социализмътъ или осъществяване въ една или друга форма на социализмътъ, защото въ основата си тя запазва онова, което социализмътъ отрича — запазва частната собственостъ и личния потикъ. Но тя не е и съществуващиятъ досега капитализмътъ или капиталистическия строй, който почива върху експлоатацията на труда на производителъ, на труда на работника, а е едно примирение на труда съ

капитала, върху почвата на солидарността, на взаимността, тя е създаване на нещо сръбно, което, като поведи благосъстоянието на широките маси, очертава една възможност, че може да служи и на стопанския прогрес.

Дали чрез кооперацията, така както се схваща, може да се мисли и може да се говори, че се очертава пъккъв новъ общественъ строй, не вече социалистически, за това и дума не може да става, но все пакъ да очертава единъ строй, при който може да се очаква разрешаването на трудната социална проблема. Има велики икономисти, носители на идеализма въ кооперативното дѣло, които, прозирайки, че чрез кооперацията може да се създаде единъ новъ общественъ строй, го набелѣзватъ и даже го проповѣдватъ. Единъ отъ тѣхъ е великиятъ учител на кооперативното дѣло, на кооператизма въ Франция Шарль Жидъ. Той доста отдавна е очерталъ кооператизма като една особена школа въ стопанското развитие и като единъ особенъ строй. Той смѣта, че въ по-далечното развитие ще може да се създадатъ непосредствени връзки между кооперациитѣ на потребителитѣ, на градскитѣ маси, и кооперациитѣ на производителитѣ, та непосредствено онова, което се произвежда отъ производителнитѣ кооперации, да отива въ потребителнитѣ и така да се премахнатъ всички посрѣдници. И той смѣта, че това може да се очертае въ бъдеще като единъ свършено новъ стопански строй. Азъ за себе си не отивамъ дотамъ и не мисля, че можемъ да смѣтаме, че съ кооперацията, съ кооператизма днесъ, се очертава пъккъв новъ определенъ и завършенъ общественъ строй, така както се смѣташе по-рано, че такъвъ строй се очертава чрезъ социализма. Азъ мисля, че и безъ да се спирамъ на този въпросъ по такъвъ начинъ, сир. безъ да изтъкваме, че непременно чрезъ кооперацията ще постигнемъ осъществяването на пъккъв особенъ строй, достатъчно е да имаме предъ видъ всичкитѣ отъзвѣи блага, които носи кооперацията, както за социалното поведиране на широкитѣ маси, така и за стопанското развитие на една страна, и при това блага и развитието върху почвата на солидарността, блага и развитие, които се постигатъ въ всѣки случай, като се отстранява, доколкото е възможно, експлоатацията на труда и като се постига малко или много едно по-справедливо разпредѣление на стопанскитѣ блага. И когато имаме предъ видъ тѣзи задачи на кооперацията, макаръ и скромно да ги схващаме и разбираме, макаръ и да не отиваме до онази крайностъ, до която отиватъ други, това е достатъчно, за да можемъ да бъдемъ доволни, да бъдемъ искрено привързани къмъ кооперацията, за да можемъ да имаме въодушевлението всички да работимъ за нейното развитие и разширяване, както общо въ свѣта, така и специално у насъ, въ нашата страна.

Когато се говорѣше за кооперацията у насъ, нѣкои приятели се спрѣха да очертаватъ нейното развитие и главно спрѣха се върху цифритѣ: кога колко кооперации сме имали и днесъ, въ настоящия моментъ, до какво количество е достигнало развитието на нашата кооперация — 2.000 и толкова кооперации зарегистрирани, отъ които 1.000 и толкова въ Земледѣлската банка, толкова въ Централната кооперативна банка и т. н. Азъ смѣтамъ, че въ случая не е най-важно числото, количеството на кооперациитѣ. Това, което е по-важно и което може да бѣде по-утѣшително за насъ, то е пътятъ, по който се развива въобщо кооперацията у насъ. Кооперативното дѣло у насъ се започна така, както навсѣкжде се е започнало — най-напредъ съ потребителната кооперация, а после съ селската кредитна кооперация. Следъ като достатъчно се разшири то въ тѣзи две посоки у насъ, тогава, когато се смѣташе, че едва ли можемъ да мислимъ за по-друго развитие — азъ си спомнямъ напр. първитѣ години, когато се засилваше създаването на кредитни кооперации, въ развитието на които и азъ имахъ частъта да участвувамъ, сѣщо и въ управлението на съюза и т. н. — тогава като четѣхме въ какви направления въобщо се развива кооперативното дѣло, ние смѣтахме за една далечна и едва-ли осъществима мечта, да дочакаме и у насъ, вънъ отъ тѣзи две направления, да отидемъ и въ по-други посоки, въ каквито се знаеше, че кооперативното дѣло навлиза — въ производството и то преди всичко въ земледѣлското и занаятчийско производство. На първо време се пристѣпи къмъ общитѣ доставки, но и тѣ бѣха много колебливи, резултатитѣ не бѣха задоволителни. Пондигна се и въпросътъ за общитѣ продажби. Когато се пристѣпи къмъ осъществяването на общитѣ продажби, видѣ се, че е много мъчна, много сложна работа, и се каза, че ние дълго време не можемъ да отидемъ къмъ никакви общи продажби. Така доста време развитието на нашитѣ кооперации бѣше ограничено само въ две направления. Тукъ тамъ имаше производствени кооперации — млѣкарски ж

други — но и тѣ не вирѣха. Но това, което, както споменахъ, е най-утѣшителното, най-отрядното въ нашето кооперативно дѣло, то е че въ последнитѣ години нашитѣ кооперации започнаха да се развиватъ всестранно, засѣгнаха всички страни отъ нашия стопански животъ; засѣгнаха и такива области, за които по-рано не се е нито мислило, нито подозирало, че ще могатъ да навлѣзатъ. Най-напредъ самитѣ кредитни кооперации започнаха полска-лека да разширяватъ своята деятелностъ; освенъ съ общи доставки на земледѣлски машини и потребѣи за стопанството тѣзи кредитни кооперации започнаха да се занимаватъ и съ събирани и изнасяне на произведенията на земледѣлцитѣ, съ изнасянето на храни. Започнаха да се създаватъ специални производствени кооперации въ земледѣлнето за преработване на известни земледѣлски произведения; започнаха да се образуватъ винарски кооперации, напр. известната винарска кооперация въ Сухиндолъ, започнаха да се образуватъ и други кооперации, навлѣзе се въ кооперативното производство на розово масло, пристѣпи се къмъ кооперането на бубопроизводителитѣ. А въ последно време — това, което е най-важното — пакъ въ кръга на земледѣлското стопанство, кооперацията навлѣзе въ тютюневото производство. Това до скоро се смѣташе много мъчна работа: смѣташе се, че манипулирането съ тютюна е една работа, съ която не всѣки може да се заема, която не се подава на коопериране и кооперативна деятелностъ. За щастие, следъ известни лугания, следъ опити, нѣкои сполучливи нѣкои не, сполучи се съ сигурни стѣпки да се навлѣзе въ тютюневото производство и днесъ имаме голѣми успѣхи и хубави перспективи за още по-нататъшното развитие на кооперативното дѣло въ тютюневото производство. Отъ друга страна и въ сѣщинското производство, въ занаятчийското напр. кооперациитѣ започнаха все повече и повече да се развиватъ. Създаде се верѣдъ занаятчийството или верѣдъ дребнитѣ търговци и производители въ градоветѣ едно движение за образуване на популярни банки, което е по-късно явление отъ създаването на кредитнитѣ кооперации въ селата — които трѣгнаха много хубаво — все повече и повече се засилваха и развиваха. Въ последно време, следъ като се създаде законътъ за воднитѣ синдикати, виждаме голѣми начинания въ използването на водната сила за електрически инсталации или за оросяване. За сега сѣ завършени само нѣколко начинания въ това отношение — тѣ сѣ по-дребнитѣ — но, както се знае, въ строежъ или въ развитие сѣ цѣлъ редъ кооперации, които, когато завършатъ своята работа, ще представляватъ едни грандиозни стопански организации и ще иматъ голѣмо значение за стопанското развитие на страната. Нѣма нужда тукъ да споменавамъ за „Вжча“, за кооперация „Тунджа“ въ Стара-Загора, за кооперация „Янтра“ въ Търново; въ Дупница единъ такъвъ синдикатъ е на пътъ да се осъществи, сѣщо въ Кюстендилъ и на много други мѣста. Следъ нѣколко години ние ще имаме и въ това отношение една широка мрежа отъ кооперативни начинания, която ще има извъредно голѣмо значение.

Отъ доста години вече кооперацията навлѣзе и въ друга една сфера — въ застрахователното дѣло. Най-напредъ нерешително, колебливо, но по-нататкъ съ по-сигурни и по-сигурни стѣпки. Думата ми е за Чиновническото кооперативно застрахователно дружество, което днесъ е най-голѣмата и най-мошната кооперация въ страната, по своя капиталъ и по числото на членоветѣ си. То има, както е известно, застрахованъ капиталъ 750 милиона лева за животъ, има повече отъ 100.000 члена. Чиновническото кооперативно застрахователно дружество извършва, както е известно, толкова много застраховки за животъ, што надминава всичко онова, което всички други частни застрахователни дружества — на брой 10 или 15 — извършватъ въ съвкупностъ.

Въ последно време кооперацията навлѣзе и въ друга сфера. Започна се дори и създаването на кооперативна индустрия. Такава индустрия започна да създава най-напредъ централа „Напредъ“ — съ създаването на кооперативна индустрия върху почвата на потребителнитѣ дружества, така както е въ Англия. Кооперативната индустрия може да се създаде по два пътища: или потребителнитѣ кооперации създаватъ за нуждитѣ на своитѣ членове съответната индустрия, или пъкъ самитѣ производители се коопериратъ и създаватъ една или друга индустрия. По първия пътъ „Напредъ“ започна съ нѣкои индустрии. Тя има, както се знае, кооперативна тухларница, кооперативна варна фабрика, а въ последно време създаде и кооперативна мелница. Преди 2 години се направи опитъ да се създаде една кооперативна текстилна фабрика въ Габрово. Не сполучи. Защо? — То е другъ въпросъ. Работата е, че

имаше условия и можеше да се създаде такава фабрика. Това, което е най-важно и най-характерно като проява на кооперативното ни дѣло въ най-ново време, то е подготовката да се създаде кооперативна захарна фабрика. Както знаете вземана е инициатива и е създадено едно кооперативно дружество, въ което се обединяват цвеклопроизводителитѣ. Събира се капиталъ и може да се смѣта, че инициативата е попаднала въ добри и здрави ръце. Дано наистина да е попаднала въ добри и здрави ръце, та следъ нѣкоя година, когато се събере доста капиталъ, да може да се пристъпи къмъ създаването на фабриката. Това ще бѣде безспорно, едно много важно за нашето стопанско развитие кооперативно дружество, което ще служи като образецъ за по-нататъшното навлизане на кооперацията въ нашата индустрия.

Така че, споредъ менъ, важно е не числото на кооперациитѣ — 1.000 или 1.500 — по това всестранно развитие, това навлизане на кооперацията въ всички сфери на нашето производство, на нашето народно стопанство и създаването навсѣкѣ, може би по количество не много, но въ всѣки случай здрави и жизнеспособни кооперативни организации. Това е което е най-утѣшително и което трѣбва да ни радва. Не можемъ, освенъ да пожелаемъ, така както всестранно се развива кооперативното дѣло, да почне да се развива и правилно, да бѣде поставено на здрави основи, за да могатъ да се очакватъ съ течение на времето все по-добри и по-хубави резултати, както за социалното повдигане на трудящитѣ се, на работящитѣ народни маси, така и въобще за повдигане стопанския прогресъ на страната.

Тукъ трѣбва да засегна другъ единъ въпросъ — въпроса за неджзитѣ въ нашето кооперативно дѣло. Когато предъ насъ се очертаватъ такива хубави перспективи за широкото развитие на кооперативното ни дѣло и когато искаме да създадемъ условия за неговото правилно насочване, то се знае, че трѣбва да се спремъ, между другото, и на първо мѣсто да посочимъ кой сж неджзитѣ, които би трѣбвало неминуемо и непремѣнно да бѣдатъ отстранени.

Има два главни неджзи, които разяждатъ кооперативното дѣло, покрай многото, по-дребни и по-второстепенни, каквито може да ги има въ всички обществени организации и начинания. Единиятъ неджъ е навлизането на спекулата въ кооперациитѣ, или стремелътъ на известни кооперации, подъ видъ на кооперация, да служатъ на частни интереси, или по-право казано да служатъ за печалба на своитѣ членове. Кооперацията по своята природа изключва печалбата. Кооперацията повдига благосъстоянието на оиѣзи, които участвуватъ въ нея, като имъ дава по-високи цени за тѣхнитѣ произведения, като имъ дава на по-изгодни цени и по-доброкачествени известни продукти, но печалби тя не дава. А нѣкои срѣди у насъ сполучаватъ да използватъ кооперацията именно за печалба, за спекула — не спекула въ лошъ смисълъ на думата, която се преследва, но спекулата като печалба. Види се, че законътъ за кооперациитѣ не е достатъчно ясенъ, та презъ сѣдилищата, които утвърждаватъ уставитѣ на кооперациитѣ, се промѣкватъ и кооперации създадени съ чисто спекулативни цели. Азъ имамъ най-напредъ тѣхъ предъ видъ, защото тѣ сж една язва, която трѣбва да се отстрани. Подъ форма на кооперации се създаватъ чисто спекулативни сдружения. Азъ познавамъ напр., една кооперация — не знамъ какъ се казва — на хора, които иматъ кариера за камъни, които я използватъ като търговци, но за да се ползватъ отъ богатата, които имъ дава законътъ за кооперациитѣ, река да образуватъ и тѣ кооперация. И какъ я образуватъ? Двама-трима съдружници поставятъ своитѣ жени, деца, зетъове и образуватъ една дружина отъ 10—15 души, а въ сжщностъ тамъ нѣма нищо кооперативно. Нито работятъ тамъ, за да приготвятъ камънитѣ, нито копаятъ камънитѣ, нито пъкъ употребяватъ за себе си изработенитѣ камъни, а просто си търгуватъ; иматъ си работници, плащатъ имъ надници и продаватъ камънитѣ на общо оснвание. Какъ прикриватъ своята печалба, която създаватъ, то е другъ въпросъ, но въ всѣки случай нѣма нищо кооперативно въ едно такава начинание. Разправяха ми, че нѣкъде въ Ломско, или Вѣлоградчишко, не знамъ добре, имало нѣкаква кооперативна мелница.

П. Дичевъ (д): Въ Ломъ.

Т. Влайковъ (д. сг): Едно хубаво начинание е действително производителитѣ на храни да се сдружаватъ, да се коопериратъ и да преобръщатъ своитѣ храни въ брашна, за да ги продадатъ по-сжкпо. Но тая кооперативна мелница е създадена какъ? — Пакъ двама-трима съдружници съ

своитѣ синове, зетъове, жени и пр. се събиратъ, ставатъ 10—15 души и си образуватъ кооперативна мелница. Но нищо кооперативно нѣма въ нея — нито свои храни събиратъ, за да ги преработватъ, нито за свои нужди ги преработватъ — а е чисто спекулативно сдружение. Неотдавна узнахъ за сжществуването на една тютюнева кооперация въ единъ отъ нашитѣ тютюневи центрове, която се е указало, че е отъ малко членове — нѣщо около 20—30 души — и която въ устава си е поставила едно особено постановление: създава се за 5 години — когато кооперацията трѣбва да бѣде създадена най-малко за 90 години, или за 30—40 години — и следъ изтичането на тоя срокъ фондоветѣ се разпредѣлятъ между членоветѣ, когато, известно е, че фондоветѣ на кооперациитѣ сж недѣлими. По-нататкъ се указва, че въ тази кооперация влизатъ лица, които не сж никакви тютюнопроизводители, а сж бивши търговци или посрѣдници за събиране на тютюнъ. Безспорно е, че това е една чисто спекулативна кооперация. Азъ ви посочвамъ само тѣзи нѣколко кооперации, за да покажа отъ какъвъ характеръ сж чисто спекулативнитѣ кооперации и кое не може и не трѣбва да се допусне и да се оставя въ кооперациитѣ, защото то е пълно тѣхно израждане.

Въпросътъ за спекулацията на кооперациитѣ има и друга страна. Покрай чисто кооперативната деятелностъ на кооперацията, която е сложена върху здравитѣ основи, на които трѣбва да почива всѣка кооперация — напр. да събира произведенията на своитѣ членове, за да ги преработва, или пъкъ да доставя едни или други продукти за своитѣ членове и само за своитѣ членове и по този начинъ тѣзи последнитѣ да използватъ разликата въ ценитѣ, по-доброто качество на продуктитѣ, които тя имъ дава и т. н. — тукъ или тамъ, въ кооперациитѣ се допускатъ и други операции, една друга стопанска деятелностъ, която има въ основата си и елемента печалба. Потрѣбителнитѣ кооперации напр. Принципътъ, така както е установенъ отъ Шарль Жидъ, е, че кооперацията не може и не трѣбва да продава продукти на нечленове. Кооперацията е създадена само за своитѣ членове, и въ такъвъ случай нѣма никакъвъ елементъ на спекула. Обаче отдавна се е появила въпросътъ, трѣбва ли да се запазва докрай този принципъ или трѣбва да се допуснатъ и нечленове да използватъ богатата, които кооперацията представлява.

Д-ръ И. Караджовъ (з): Печалбитѣ отъ тѣхъ не отиватъ въ членоветѣ, а за обществени цели.

Т. Влайковъ (д. сг): Азъ го имамъ предъ видъ, знамъ това. Не е работата какъ у насъ се прилага това, но отдавна и на други мѣста се води споръ, дали трѣбва да се остане докрай върху принципа, че външни хора не трѣбва да се допускатъ въ кооперацията или трѣбва да се направи изключение. Изключението, допускането външни хора, се налага не затуй, защото кооперацията иска или има нужда да печели отъ тѣхъ, но просто затова, защото, шомъ като кооперацията създава едни по-добри условия за набавяне предмети отъ първа необходимостъ — по-евтино ги продава или сж по-доброкачествени, по-сигурно е, че мѣраката имъ е точна и пр. — явяватъ се хора, които, било че нѣматъ съзнанието, било че нѣматъ интересъ да станатъ членове на кооперацията, но биха желали и тѣ да използватъ тѣзи блага, понеже сж сигурни, че тамъ нѣма да ги излъжатъ, че тамъ ще имъ дадатъ по-хубава стока и може-би и по-евтина, отиватъ отъ тамъ да купятъ. Явява се въпросъ: трѣбва ли да се допуснатъ тѣ или не? Когато у насъ се започна потрѣбителното кооперативно движение, на първо време се спазваше точно този принципъ. Но пелева-лека, по насиване отъ вънъ може да се каже, захванаха да нарушаватъ този принципъ, захванаха да допускатъ и нечленове. Обаче презъ време на войната, когато, както се знае, потрѣбителнитѣ кооперации бѣха като органи на Дирекцията за обществената предвидливостъ и тѣмъ се отпусаха продукти на по-евтини цени, въобще имъ се даваха стоки, които на друго мѣсто ги нѣмаше, и трѣбваше тѣзи привилегии, които се даваха на кооперациитѣ, да се използватъ отъ всички, се наложи потрѣбителнитѣ кооперации да продаватъ и на членове и на нечленове, а следъ това остана тази работа като общо правило. И днесъ всички потрѣбителни кооперации — ето, въ София вземете „Братски трудъ“, „Изгревъ“, кооперациитѣ „Напредъ“ — продаватъ и на нечленове. Явява се въпросъ, който и г. Караджовъ повдигна, какъ би могло да се постигне едно помирение между кооперативния принципъ, и факта, че като се явява необходимостъ и е желателно да се послужи и на хора, които по една или

друга причина не искат да влѣзнатъ въ кооперацията, но купуватъ предмети отъ кооперацията и се явява елементътъ на печалбата; какъ да се направи, щото тая печалба да не отива като такава въ членоветъ-кооператори. Дошло се е до съзнанието, до разбирането, че въ такива случаи печалбата, която се получава отъ нечленоветъ, да не се раздава на кооператоритъ-потрѣбители, а да служи за обществени цели, да отива за нѣкакви обществени фондове и по този начинъ елементътъ спекула въ смисълъ на печалба, който се допуша въ такива кооперации, би могълъ да се отстрани. Дали навѣждаде и въ всичко е отстранимъ, то е другъ въпросъ, но искамъ да кажа какъ самото развитие на кооперацията дожда въ единъ моментъ дотамъ, щото се налага да се отстъпи отъ принципа, който повелява никаква спекула, никаква печалба въобще въ кооперациитъ да не се допуска.

Като е дума за спекулата въ такъвъ ограниченъ размѣръ, нека да спомена веднага, че върху единъ родъ кооперация, върху синдикатитъ, а отчасти и върху тютюневитъ кооперации, се хвърля голѣмиятъ упрекъ, че и тѣ вършатъ спекула, даже ги наричатъ просто спекулативни дружества. Вѣрно е, че въ единъ моментъ, когато въ Народния магазинъ бѣха пренесени голѣма частъ отъ материалитъ на Арсенала и се разпрашаха до дружбитъ и до нѣкои кооперации, тамъ се вършеше чиста спекула.

П. Дичевъ (р): То бѣше грабежъ.

Т. Влайковъ (д. ср): Материалитъ бѣха изземени по една много нищожна цена, а тамъ, където се пращаха, ги продаваха на високи цени и печалбитъ се използваха отъ отдѣлни хора. Дали това бѣха хора на дружбитъ или на нѣкои кооперации, не е важно, но вършеха чиста спекуляция. Но не може да не се признае, че онова, което понататък се създаде като кооперации, като синдикатъ и което почива върху закона за кооперациитъ, въ основата си е поставено върху принципитъ на кооперативизма. Напр. синдикатитъ въ по-голѣмата си частъ вършатъ общи доставки и общи продажби: доставки на потрѣбителни предмети за членоветъ си и събирание отъ членоветъ храни и други тѣхни произведения, за да бѣдатъ продадени общо. Това бѣше за повечето отъ тѣхъ; за онѣзи, които вършеха и продължаватъ да вирѣятъ и днесъ — това бѣше тѣхната основа. Но тамъ, споредъ моето разбиране и доколкото азъ знамъ, това, което наричаме спекула, не е било общо правило — справедливостта изисква да се признае това — а е било изключение, тая както и въ потрѣбителнитъ кооперации се допуска по изключение да се продаватъ потрѣбителни предмети, стоки и на нечленове. При доставката на предмети за потрѣбление отъ тѣзи синдикати, давани сж такива и на нечленове, но преди всичко и главно сж задоволявани членоветъ. Събрани сж храни отъ членове, индивидуални или кооперации, но допускамо е, нейде повече, нейде по-малко да се събиратъ такива и отъ нечленове. Това е проява на спекула, но проява, която не е система и не можемъ заради това да прибавимъ тѣзи кооперации и синдикати къмъ онзи типъ чисто спекулативни кооперации, за които споменахъ по-рано и които въ основата си нѣматъ нищо кооперативно. Това сж кооперации, които само разшириха своята деятелностъ и върху нечленове и поради това получиха едни или други печалби.

Хвърля се упрекъ, че и нѣкои тютюневи кооперации вършили спекула отъ подобенъ родъ. Между другото, хвърля се упрекъ отъ провѣрителната комисия по деятелността на Земледѣлската банка, че такава спекула върши най-голѣмата, най-известната тютюнева кооперация „Асенова крѣпостъ“ — защото и тя е закупувала тютюни отъ нечленове. Вѣрно е, че въ единъ или други моментъ, една година, втора година, тази кооперация, може би и други кооперации сж закупували тютюни и отъ нечленове, но въ всѣки случай това е едно изключение отъ сѣщия характеръ, отъ който е и изключението, допускамо въ потрѣбителнитъ кооперации. И тамъ то се диктува преди всичко отъ желанието на нѣкои частни производители на тютюнъ да използватъ богатата, които кооперацията имъ дава. Понеже кооперацията дава по-високи цени отколкото частнитъ търговци — тъй като тя, като продава своитъ тютюни, получава нѣкой пътъ съ 50, 60 даже съ 100% по-високи цени отъ тѣзи, които даватъ търговцитъ, та има възможностъ да даде по-високи цени и на частнитъ производители — налага се нѣкакъ, искатъ, настояватъ самитъ частни производители, нѣкой пътъ даже малки кооперации, да дадатъ на нея своитъ тютюни. Това сж-

ществува и при потрѣбителнитъ кооперации. А специално за „Асенова крѣпостъ“ има и друга необходимостъ. Понеже тя е създадена фабрика за тютюнъ — а и въ тая фабрика, както въ всѣка фабрика, трѣбва да се изработватъ различни качества тютюнъ, не само едно качество, а „Асенова крѣпостъ“ има предимно единъ типъ тютюнъ — за да може да набави различнитъ качества, които сж нужни за нейната фабрика, тя се е принудила да вземе тютюнъ и отъ нечленове, отъ различни краища — една необходимостъ, наложена отъ естеството на нейната работа. Но това, което ще искамъ да подчертая специално за „Асенова крѣпостъ“, понеже знамъ добре работитъ, то е, че като се е допушено като изключение да се използватъ и тютюнитъ на нечленове производители, правилото въ широкъ размѣръ, въ 99%, е, че се взематъ тютюнитъ само на кооператори. При това печалбата, която се получава отъ тютюнитъ, взети отъ нечленове, производители тамъ, отиватъ изцѣло за обществени фондове, за обществени начинания на кооперацията, както и редъ други печалби още, които не се получаватъ непосредствено отъ продажбата или преработване тютюнитъ на нейнитъ членове.

Ето, така стои въпросътъ за спекулата, допушането на която се изтъква като единъ недѣгъ на нашата кооперация. Доколкото спекулата се проявява като преобладающъ елементъ отъ дейността на кооперацията, тя е безспорно единъ чувствителенъ, единъ голѣмъ недѣгъ, едно израждане на кооперацията, който трѣбва да бѣде отстраненъ. Но доколкото въ кооперацията, която почива върху чиститъ кооперативни принципи, се допуша отчасти само нѣщо като спекула — въ смисълъ, че въ потрѣбителнитъ кооперации се допуска продажбата на продукти и на нечленове, а въ производителнитъ кооперации или въ кооперациитъ, които събиратъ произведенията на производителитъ, се допуска да се взематъ такива и отъ нечленове — това е единъ въпросъ, който заслужава специално проучване и трѣбва само следъ едно проучване обективно и спокойно да се види, дали трѣбва, дали е нужно въ интереса на чистото кооперативно дѣло и заналпредъ да се допускатъ такива изключения, или трѣбва да се тури край и да се изхвърли всѣка спекула.

Председателстващъ Н. Найденовъ: Понеже мина единъ часъ, г. Влайковъ, моля Ви се, пристѣпете къмъ заключението си.

Т. Влайковъ (д. ср): Та, повтарямъ, има нѣщо, което е чиста спекула и трѣбва да бѣде отстранено. Има въпросъ за спекула въ ограниченъ размѣръ, сиречъ допускаме на нечленове производители да внасятъ стоки и въ кооперациитъ и на нечленове да използватъ потрѣбителнитъ кооперации, който въпросъ заслужава да се проучи.

Това е относително първия недѣгъ.

Вториятъ недѣгъ — това е партизанството, по което най-много се говори отъ тази трибуна въ последнитъ дни. Азъ смѣтамъ, че на този недѣгъ, който, като се изразява съ думата партизанство, носи въ себе си елементи на озлобление, елементи на нетърпимостъ, би трѣбвало да погледнемъ малко по-спокойно и да не внасяме онова, което понятието партизанство съдържа въ себе си. Въ смѣтностъ въпросътъ е за партийността на кооперациитъ. Наистина, смѣта се като безспоренъ фактъ, като безспорно положение, че кооперациитъ не би трѣбвало да допускатъ въ себе си елементъ на партийностъ, трѣбва да бѣдатъ неутрални, трѣбва да бѣдатъ общодостъпни. Обаче, макаръ че това положение е сѣкашъ общоприето, то не е съвсемъ безспорно. Отдавна известни ерѣди сж оспорвали правотата на този възгледъ и сж смѣтали, че кооперациитъ изцѣло или само нѣкои видове отъ тѣхъ по-добре ще вирѣятъ, ако бѣдатъ ржководени отъ една или друга политическа партия и така обединяватъ около себе си по-близки, по-тѣсно свързани хора. По този въпросъ се е водилъ споръ между видни кооператори не у насъ, а въ странство. Спорътъ си е споръ, но действителността е дошла да разреши въпроса, че могатъ да съществуватъ и партийни кооперации, защото има страни, въ които кооперациитъ сж, ако не напълно партийни, то се намиратъ подъ влиянието на една или друга политическа партия. Така е въ Белгия. Тамъ има отъ една страна селски кооперации на клерикалитъ, отъ друга страна кооперации въ градоветъ, които сж подъ влиянието главно на социалиститъ и се указва, че вирѣятъ, че се развиватъ добре. Кооперативното дѣло въ Белгия е много по-добре поставено, отколкото у насъ. Разбира се, тамъ има и неутрални кооперации, но важното е, че сж допуснати и партийни кооперации. Въ Германия, където коопе-

ративното дѣло е развито много силно, има цѣлъ редъ кооперации, които сѫ пакъ партийни — намиратъ се подъ влиянието на социалиститѣ. Въ Италия има кооперации, които сѫ подъ влиянието на клерикалитѣ, на духовенството и сѫ единъ видъ пакъ партийни. Значи животътъ е разрешилъ, че може да има и партийни кооперации. Когато захвана да се развива кооперативното дѣло у насъ, започна се най-напредъ съ потрѣбителнитѣ кооперации, и така или иначе, като деятели за създаването имъ се явиха социалиститѣ отъ дѣсно крило въ Социалистическата партия — тогава последната не бѣше разцепена — които останаха дѣсно крило и сегне въ Обединената социалистическа партия. Тѣ захванаха, както казахъ, да създаватъ потрѣбителни кооперации, които се намираха подъ тѣхно влияние. Най-напредъ тѣзи кооперации не бѣха здрави, много отъ тѣхъ загинаха, но останалитѣ полета-полета се закрѣпиха, особено като се създаде кооперативната централа „Напредъ“ въ София. И днесъ, безспорно е, тѣзи кооперации, заедно съ централата „Напредъ“ сѫ подъ влиянието на широкитѣ социалисти. Докъде се простира тѣхното влияние, въ каква посока и до какъвъ размѣръ се използватъ тѣзи кооперации отъ тѣхъ за партийни цели, то е другъ въпросъ, нѣма защо да влизамъ въ подробности, но безспорно е, че и тѣ сами признаватъ, че това е така. И примирихме се съ този фактъ, защото, така или иначе, тѣзи кооперации добре вървятъ, услужватъ освенъ на социалиститѣ, но и на хора отъ широката маса на населението, безъ да сѫ социалисти. Намѣриха се между тѣхъ добри, дейни, опитни хора въ кооперативното дѣло, които закрѣпиха кооперациитѣ. Фактътъ е фактъ: у насъ имаме кооперативно движение отъ партиенъ характеръ и подъ партийно влияние и никой днесъ не хвърля камъкъ върху него. Може на нѣкои да е малко неприятно, че социалиститѣ намиратъ тамъ известна опора, патъмъватъ се нѣкои хора, но всички се миримъ съ това, защото въ основата си това движение е здраво и ежичинско кооперативно движение. Всички други политически течения у насъ изпърво бѣха противъ всѣкаква партийностъ въ кооперациитѣ и поддържаха тѣхния неутралитетъ. Около този неутралитетъ се водѣха борби едно време въ Съюза на земледѣлскитѣ кооперации. Тамъ пъкъ се отиваше до крайностъ: смѣташе се, че ако хората на една партия добиятъ надмощие въ ржководството на една кооперация, съ това се нарушава нейниятъ неутралитетъ. Това бѣше, както казахъ, крайностъ, защото независимо отъ това дали хора отъ една или друга политическа партия ржководятъ кооперацията, тя е неутрална, щомъ е достъпна за всички, щомъ не се използватъ за партийни цели било нейнитѣ средства, било нейниятъ авторитетъ, щомъ не се допуска нищо партийно при разискването въ събрания, на конгреси и т. н. Но додето се поддържаше отъ всички неутралитетътъ въ кооперациитѣ, по едно време видѣхме, че и партии, които най-много викаха противъ партийността на кооперациитѣ, захванаха да създаватъ кооперации чисто партийни, за постигане, разбира се косвено, на свои партийни цели, като ги поставятъ подъ свое партийно влияние. И се захвана дори отъ една партия, за която дотогава се смѣташе, че стои малко понадалечъ отъ кооперациитѣ — Народната партия. Тя създаде въ София своя кооперация „Миръ“, създаде другаде втора, трета — цѣла организация съ своя централа, които бѣха чисто партийни кооперации въ смисълъ, че се ржководѣха отъ хора на Народната партия или най-малко моралното имъ влияние се използваше за партийни цели. Едновременно съ това се създаде такова течение и въ срѣдата на Демократическата партия съ кооперация „Солидарностъ“, И тѣзи кооперации иначе добри, здрави, служатъ на кооперативното дѣло, но служатъ и на партийни цели. Дори и въ срѣдата на Радикалната партия по едно време като-чели имаше такова течение и се направи стѣпка въ това направление. П. Венелинъ Ганевъ, който бѣше тогава въ Радикалната партия, взе инициативата да се създаде кооперация „Изгревъ“. Негово схващане на първо време бѣше, че тя ще бѣде единъ видъ материалната основа на партията, която ще обединява единъ видъ чрезъ икономическитѣ интереси членовѣтѣ на партията. Имаше се предъ видъ да се създадатъ и други такива кооперации, но най-после наддѣля другото течение, че ние, които се смѣтаме за най-искрени и ярки поддържници на неутралитета, не би трѣбвало да загазваме изъ този пътъ.

Прочее, партийността проникна въ всички кооперации; дали подъ влиянието на социалиститѣ, или по други по-

буждения, нѣма защо да се спирамъ на този въпросъ, но фактътъ си е фактъ. И когато имаме тази партийностъ проявена въ живота на кооперациитѣ ние се намѣрихме въ единъ моментъ предъ създаването на така нареченитѣ партийни или партизански синдикати на земледѣлцитѣ. И днесъ най-много камъни, най-остри натяквания се хвърлятъ върху земледѣлцитѣ, като се смѣта едва ли не, че само тѣ сѫ създали партийни или партизански синдикати. Мене ми се чини, че би трѣбвало да бѣдемъ обективни и да видимъ въ случая кое е било осѣдителното въ кооперативното дѣло на земледѣлцитѣ, и кое е било просто продължение на онова, което е започнато отъ други. Земледѣлцитѣ вече имаха единъ видъ партийна кооперация; това бѣше Народниятъ магазинъ. Ние бѣхме се примирили съ нея. Какво е, що е тя, то е другъ въпросъ. Тѣ се опитваха по-рано, преди войнитѣ, опитаха се и следъ войнитѣ да превзематъ съществующитѣ земледѣлски кооперации, особено когато дойдоха на власт, и да ги направятъ партийни. Въ тия селски кооперации, въ които участваха хора отъ всички партии, имаше и много хора отъ Земледѣлския съюзъ; даже въ много кооперации тѣ бѣха болшинство, но бѣха възпитани въ такъвъ духъ, че самитѣ тѣ — то е много интересно — самитѣ дружбаши въ земледѣлскитѣ кооперации се противопоставяха на тая тенденция, на това желание да се превзематъ кооперациитѣ и да се превърнатъ въ дружбаши. Само тукъ-таме тѣ успѣха да турятъ ржка на такива кооперации и да ги направятъ партийни. Когато не сполучиха въ това направление, тогава у тѣхъ се зароди мисълта да си създадатъ специално свое партийно кооперативно движение, свои специални партийни кооперативни организации. Въ сжщото време, трѣбва да се признае, и друга една подбуда ги накара да отидатъ по този пътъ: схващането у тѣхъ, следъ опита, който се направи съ Консорциума за износа на храни, че би трѣбвало да се изземе въобще износътъ на хранитѣ отъ частнитѣ търговци и да се направи кооперативенъ, т. е. износътъ на хранитѣ всецѣло да бѣде въ ржцетѣ на кооперациитѣ. И понеже нѣмаха такива кооперации, тѣ смѣтнаха, че могатъ съ единъ замахъ да ги създадатъ. Тия две желания — да се услуги на износа на хранитѣ на кооперативни основи, като се премахне спекулата, която извършватъ частнитѣ търговци, и въ сжщото време да се създаде дружбашко или земледѣлско кооперативно дѣло — тия две желания създадоха потика за образуването на земледѣлскитѣ синдикати. И ако земледѣлцитѣ бѣха тръгнали по пътя, по който другитѣ партии вървѣха и бѣха си поставили за задача да си създадатъ свои партийни кооперации, като търсѣха да намѣрятъ кооператори между своитѣ съчувственици и създадѣха такива кооперации, които да бѣдатъ подъ тѣхно влияние, ако по този пътъ се бѣше тръгнало, азъ смѣтамъ, че нѣмаше да има нищо особено осѣдително. Щѣше да има толкова осѣдително нѣщо, колкото можеше да има въ другитѣ партийни кооперативни движения — на широкитѣ социалисти или на комуниститѣ, които създадоха кооперация „Освобождение“. Но грѣшката — не грѣшката — а ако щете престѣпленето, което фрапира, което се хвърля въ очи по този въпросъ, то е това, че дружбашитѣ поискваха съ силата на властѣта да се наложатъ и да създадатъ свое кооперативно движение. Повтарямъ, ако тѣ бѣха се опитали да го създадатъ по единъ легаленъ, по единъ редовенъ пътъ, нѣмаше да се спори; но тѣ поискаха да използватъ властѣта и по единъ задължителенъ, по единъ заповѣднически начинъ се опитаха да създадатъ цѣлото гуй движение.

(Председателското мѣсто се заема отъ председателя)

Трѣбва да спомена тукъ въ скобки едно положение, което е много характерно за дружбашитѣ и което характеризира цѣлата тѣхна деятелностъ. Като слабокултурни хора, които нѣматъ нужната компетентностъ, пужното разбиране и познаване на нѣщата, тѣ въ всички такива социални, обществени начинания гледатъ на работитѣ повечето като деца. Както едно дете нѣма понятие за перспектива и, като вижда месечината, посѣга да я хване, така и въ тѣхъ нѣма усѣтъ за тази перспектива, за тази постепенностъ чрезъ която се осмъществяватъ един или други социални идеи, а въ своята наивностъ и при своето слабо културно развитие, тѣ помислиха, че и това, както и много други работи, могатъ изведнажъ, съ единъ замахъ да постигнатъ. И тукъ специално — да се не отъличамъ въ други работи — тѣ помислиха, че, като иматъ властѣта, съ силата на властѣта, съ единъ замахъ ще създадатъ цѣло едно движение, съ което ще постигнатъ двояка

цель: отъ една страна ще имъ послужи това движение като основа за тѣхния Земледѣлски съюзъ, за да се закрѣпи върхъ маситѣ, и отъ друга страна ще постигнатъ и тази голѣма социална цель: да унищожатъ частната търговия съ зърнени храни и да създадатъ само кооперативенъ износъ на зърнени храни. И отъ това двойко схващане, при тоя тѣхенъ манталитетъ, тѣ усвоиха идеята за насилствено създаване на кооперации и захванаха да го прилагатъ. Наистина въ нѣкои хора отъ тѣхъ имаше известни колебания, и вѣрно е туй, което се изтъкваше тукъ, че въ едни моменти се правиха опити да се постигне споразумение или обединение и съ Съюза на кооперациитѣ, но вѣрно е и това което изнесе г. Хрелопановъ, че въ сѣщото време бѣха правени опити, бѣха подготвени законопроекти за да се създаде едно задължително коопериране — по задължителенъ начинъ, по принудителенъ начинъ всичкитѣ селски кооперации да се вкаратъ въ тѣхнитѣ синдикати и т. н.

И въ случая, когато се говори за неджзитѣ на кооперативното дѣло и когато толкова много се хвърлятъ камъни върху създаденото отъ дружбашитѣ кооперативно движение, което се нарича партизанско, азъ смѣтамъ, че ако обективно направимъ анализъ на онова, което тѣ извършиха, ние имаме два елемента, отъ които единиятъ не може да се смѣта за нѣкакъвъ особено осъдителенъ или пакостенъ елементъ, или за нѣкакъвъ особенъ неджгъ. Това е партийността. Не е тя въ случая, която бѣше най-голѣмото зло: тя бѣше продължение на онова, което бѣше започнало отъ други. А онова, което бѣше лошо, пакостно за кооперациитѣ, то е задължителниятъ характеръ, който искаха да дадатъ тѣ на създаването на тѣхнитѣ синдикати, намѣсването на властѣта и създаването по изкуственъ и по заловѣднически начинъ на цѣло едно кооперативно движение. Ето, това бѣше споредъ моето разбиране, обективно погледнато, главниятъ и сѣщественъ неджгъ на онова кооперативно движение, което създадоха дружбашитѣ. За щастие, замислитѣ, които имаха тѣ съ тия законопроекти, които ни се четоха, не се осъществиха. Дали защото у тѣхъ е преобладавало онова течение, което смѣташе, че действително този пътъ би билъ пакостенъ, или време имъ се не даде, за да могатъ да осъществятъ тия замисли, както и да е, това не стана и това е едно щастие. Направи се много нѣщо въ това направление, но не се отиде до край, да се унищожатъ всичкитѣ други кооперации, защото това искаха тѣ, това целѣха. Съ тази втора страна на проявата на тѣхния кооператизъмъ, съ този втори тѣхенъ неджгъ — задължителността — тѣ създадоха, както споменахъ, най-голѣмата пакостъ за кооперациитѣ и тѣ подровиха изъ коренъ онова, което се опитваха да създадатъ. Тѣ можеха да създадатъ партийни кооперации, които да бждатъ жизнеспособни, но, поискаха ли да отнематъ сѣщественъ елементъ на кооперацията — свободата — тѣ загавиха. Тѣ създадоха нежизнеспособни кооперации, създадоха кооперации изроди на много мѣста. И поради тоя неджгъ именно, поради тази задължителностъ, поради туй тѣхно желание по изкуственъ начинъ, бързо, съ силата на властѣта да създадатъ навсѣкъде въ страната такива синдикати, по-голѣмата частъ отъ тѣхнитѣ синдикати излѣзоха недоносчета, хилави, нежизнеспособни кооперации, въ които се прояви всичко, но не и кооператизъмъ, въ които се прояви и спекула и злоупотрѣбления на отдѣлни лица и пр. и пр. И всичко това, което бѣше създадено по този начинъ и бѣше отъ този характеръ, бѣше нежизнеспособно, бѣше хилаво; за щастие, то загина или е на пътъ да загине. Тѣ създадоха 80 синдикати, и отъ тия 80 синдикати азъ мисля, че може би $\frac{2}{3}$ досега сж ликвидирани, или сж въ ликвидация.

Но когато говоримъ за едно цѣло движение, което взема такива широки размѣри, никога не трѣбва да отиваме въ противната крайностъ и да отречемъ изцѣло всичко и да кажемъ: понеже има тоя сѣщественъ неджгъ въ това движение, ние не го признаваме, ние го отричаме, ние трѣбва да го унищожимъ. Покрай многото гнило и негодно, което създадоха дружбашитѣ, не може да се отрече, че имаше синдикати, които бѣха жизнеспособни, които, така или иначе, се поставиха на здрава почва, където попаднаха добри и подготвени ръководители, където навреме успѣха да отстранятъ сами онова, което е гнило, и така тѣзи синдикати се закрѣпиха — закрѣпиха се презъ тѣхно време, крѣпятъ се и днесъ. И когато става дума да опредѣлимъ отношението си къмъ това движение на дружбашитѣ, което изцѣло се смѣта за партизанско, което из-

цѣло се смѣта за една язва, азъ смѣтамъ, че справедливостта, че интересътъ на кооперативното дѣло изисква да се примиримъ съ онова, което отъ него бѣше здраво и жизнеспособно, и като отричаме другото, да приемемъ това, което е здраво отъ тѣхъ въ семейството на нашитѣ кооперации, и да му дадемъ нужната подкрѣпка, като се постареемъ, като се опитаме да изкараме отъ него и онзи остатъкъ отъ стария неджгъ, партийността, който още съществува въ него. Въ случая развитиѣ се събития сами накараха ръководителитѣ на този родъ кооперации да се сепнатъ и сами да отстранятъ онова, което бѣше негодно и гнило. Доколкуто знамъ, днесъ вече ръководителитѣ на синдикалното движение или на дружбашкитѣ кооперации — ръководителитѣ имъ тукъ и ръководителитѣ имъ тамъ, на самото мѣсто — признаватъ вече, че трѣбва да бжде запазенъ принципътъ на неутралността, признаватъ, че трѣбва да се отстрани всѣкакъвъ елементъ на спекула, доколкуто е имало такъвъ, че трѣбва кооперациитѣ да се оставятъ отворени, достъпни за всички, че трѣбва да се търсятъ за тѣхъ възможно по-добри и поопитни ръководители, безъ огледъ откъде ще се взематъ и отъ коя партия. И когато вече имаме това схващане и въ срѣдата на ръководителитѣ, и тамъ долу, въ срѣдата на кооперациитѣ, мене ми се струва, че трѣбва да го използваме за интереса на кооперативното дѣло и въобще за стопанското развитие на страната. Нѣма защо и не трѣбва, заради туй защото то е създадено по такъвъ начинъ, защото въ първоизточника му има тѣзи неджзи — партийностъ и главно заловѣдничество — да отричаме и здравото. И днесъ, когато напр. Земледѣлската банка подкрѣпва такива усилия тукъ или тамъ да се трансформиратъ подобни синдикати въ тютюневи кооперации, като се поставятъ на чисто неутрална почва, азъ смѣтамъ, че тѣзи усилия, това съдействие, което дава Земледѣлската банка, не може освенъ да се похвали и да се насърчи, защото това, което се прави, не се прави за халѣра на дружбаша, които се намиратъ въ тѣзи кооперации, а се прави въобще за интереса на кооперативното дѣло и за интереса на общото стопанско развитие.

Така азъ схващамъ и така гледамъ на тѣзи здрави и жизнеспособни остатѣци отъ земледѣлскитѣ синдикати, които сж запазени до днесъ и които сж на пътъ да се трансформиратъ и могатъ да бждатъ жизненъ елементъ въ нашето кооперативно дѣло.

Следъ това, позволете ми да кажа 2—3 думи и върху самия законопроектъ, който е сложенъ на разглеждане.

Имаме да разгледаме въпроса за онзи видъ кооперации, които трѣбва да останатъ при Кооперативната банка, и въ сѣщото време въпроса, трѣбва ли да останатъ онѣзи кооперации, които сега сж при Земледѣлската банка, подъ нейно ръководство и управление. Както се знае, въ законопроекта се казва, че при Кооперативната банка ще останатъ градскитѣ, селскитѣ кооперации и пр. — споменаваатъ се и селскитѣ кооперации и сѣкашъ остава просторъ да се тълкува, дали тукъ ще влизатъ и земледѣлскитѣ кооперации или нѣма да влизатъ. Това е въпросъ на тълкуване, което, то се знае, много лесно може да бжде изправено въ комисията. Но не е въпросътъ за думата, за редакцията, а въпросътъ за сѣщността. Ако смѣтаме, че трѣбва да остане сегашното положение, че земледѣлскитѣ кооперации трѣбва да останатъ при Земледѣлската банка, не остава друго, освенъ съ една дума тукъ да се каже: онѣзи градски и селски кооперации, които не сж земледѣлски.

Но повдигна се въпросъ отъ г. Дичевъ — той биде подкрѣпенъ отъ г. Шивачевъ и отъ други оратори, които говориха по този въпросъ, имената на които не си спомнямъ, даже и г. Хрелопановъ изказа това мнение — че земледѣлскитѣ кооперации трѣбва да се иззематъ отъ Земледѣлската банка и да се върнатъ въ Кооперативната банка. Тукъ имаме въпросъ на принципъ, на идея и въпросъ на целесобразностъ. Отъ гледище на принципа, че трѣбва да има една централизация, едно единство въ ръководството на всички кооперации, едно единство въ политиката по ръководството на кооперациитѣ, безспорно е, че е желателно всички кооперации да бждатъ на едно мѣсто, всички кооперации да бждатъ при Централната кооперативна банка, която при това специално за туй е създадена навремето. Това е отъ гледището на идеята, на принципа. Но не всѣкога въ обшежитието, въ развитието на нѣщата, принципитѣ и идеитѣ, колкото и да сж хубави, могатъ да бждатъ провеждани до край — наредъ съ прин-

ципитъ ще важат много и съществуващите, свършенитъ факти. Едно време, когато се създаде Съюзът на кооперациитъ, ние подържахме въ управлението на Главния съюзъ идеята, че за кредитирането на земеделскитъ кооперации трѣбва да се създаде при самия Съюзъ единъ видъ банка, единъ видъ клонъ отъ Съюза, който да поеме тѣхното кредитиране, като държавата отпусне по единъ или другъ начинъ една сума отъ 1—2—3 и повече милиона лева — една идея много хубава, която и днесъ смѣтамъ, че бѣше права, която е осъществена отчасти въ Германия, а главно въ Сърбия. Ние се борихме за тази идея, но създадохъ се други обстоятелства и се наложи образуването на Кооперативната банка — то вече е едно по-друго схващане, има си своитъ основания, има си своитъ мотиви за създаването на тази банка, но то не бѣше наше схващане. Обаче единъ пътъ създадена Централната кооперативна банка, тя вече става фактъ, тя пое грижитъ за кредитирането и за ръководството на кооперациитъ, тя бѣше едно учреждение полуобществено, полудържавно и единъ пътъ създадено, по-нататкъ бѣше безсмислено да подържаме онази идея, която имахъ по-рано — и трѣбваше да я изоставимъ. И тукъ трѣбва да стане същото. Ако днесъ се намираме предъ факта, че всички кооперации сж при Централната кооперативна банка, надали щѣне нѣкой отъ насъ да поддържа, че една частъ отъ тѣхъ, именно земеделскитъ кооперации, трѣбва да ги прехвърлимъ при Земеделската банка. Но ние се намираме предъ единъ фактъ, че отъ четири години вече земеделскитъ кооперации се ръководятъ отъ Земеделската банка, тя си е създавала нѣкъде редъ органи, има си традиции, има си опитностъ и виждаме работата върви добре. И сега даже да допуснемъ, че когато въ 1920 г. се създаде законътъ, съ който се прехвърлиха кооперациитъ при Земеделската банка, не е имало абсолютно никакви причини, никакви сериозни основания да стане това прехвърляне, то поради самия фактъ, че тѣ вече четири години съществуватъ тамъ, постигатъ се хубави резултати и има цѣла една организация, специално за тази цѣль създадена, днесъ заради една идея да вземемъ да унищожамъ онова, което е създадено, и наново да правимъ прехвърляне, наново да се опитваме да създаваме тукъ това, което тамъ съществува вече като организация, азъ смѣтамъ, че ще бѣде безсмислено, ще бѣде едно излишно разхищаване на сили и средства. Казвамъ, дори тогава, презъ 1920 г., ако нѣмахме никакви основания да стане това прехвърляне. Обаче, като се вникне по-добре въ същността на работата, ще трѣбва да се признае, че тогава е имало сериозни основания, за да се иска това прехвърляне, и тѣзи основания се оправдаватъ отъ самия фактъ на ръководството на кооперациитъ отъ Земеделската банка въ продължение на тѣзи 3—4 години. Преди всичко тукъ се каза, че това е станало по искането на дружбашитъ, че тѣ имали предъ видъ такива и онакви замисли. Това не е досушь вѣрно. Вѣрно е, че и тѣ сж настоявали, и тѣ сж искали това, но тази идея излѣзе отъ самата Земеделска банка, отъ нейното управително тѣло. А управителното тѣло не се състои само отъ г. Гечевъ, противъ когото се хвърляха сега толкозъ упреци, че нѣкога служилъ на дружбашитъ и че за да угоди на дружбашитъ, е искалъ това. Трѣбва веднага да добавя, че упрецитъ, които се хвърлятъ върху г. Гечевъ, сж неоснователни. Той никога не билъ никакъвъ дружбашъ. Той бѣше три години подъ редъ единъ сътрудникъ на г. Ляпчевъ въ Министерството на земледѣлието, бѣше много добъръ чиновникъ и ръководител на земеделската политика на г. Ляпчевъ. Повтарямъ, той никога не е билъ дружбашъ и не е служилъ на никаква дружбашка кауза. Но да оставимъ него настрана. Наредъ съ него бѣха въ управителния съветъ и хора, които нѣматъ нищо общо съ дружбашитъ. Тамъ бѣше г. Тангиловъ, единъ отличенъ кооператоръ, Хинковъ — също такъвъ; нито единиятъ, нито другиятъ е билъ дружбашъ. Хинковъ е радикалъ отъ основаването на партията и днесъ е въ Сговора, а Тангиловъ не е ималъ съчувствието къмъ дружбашитъ. Тѣ приготвиха законопроектъ за Земеделската банка. Тѣй че неоснователно е това, което се твърди — че той проектъ е искалъ отъ дружбашитъ и затуй е създаденъ. Хората отъ Земеделската банка поискаха да създадатъ тоя законъ и да стане това прехвърляне. Същитъ основания, които имаше тогава, има ги и днесъ. Първо, че Земеделската банка тогава разполагаше и може да разполага всекога съ много по-голямъ капиталъ. Г. Ляпчевъ обикновено се спира на това, че тогава на Земеделската банка е билъ придаденъ единъ капиталъ отъ 100.000.000 л. въ помощъ отъ Народната банка. Обаче тѣзи 100.000.000 л. не сж нищо. Земеделската

банка постави въ последно време на разположение на кооперациитъ 600 милиона лева.

А. Ляпчевъ (д. сг): Миналата година 200 милиона лева.

Т. Влайковъ (д. сг): Тѣзи 600 милиона лева, които надминаватъ два пѣти нейния общъ капиталъ, а четири пѣти същинския нейнъ капиталъ, тѣзи средства ги е придобила, като е привлѣкла близо 1½ милиарда влогове. Тѣй че, Земеделската банка тогава можеше и може всекога да разполага съ повече средства, за да задоволява нуждитъ на кооперациитъ. Тя можеше и може да разполага съ по-голямъ персоналъ за ръководството на кооперациитъ. Не сж достатъчни за ръководството 5 или 10 души инспектори, съ които можеше да разполага Кооперативната банка. Земеделската банка има нѣбла мрежа отъ агенти, началници на клоноветъ и въ всеки единъ клонъ по единъ специално подготвенъ кооператоръ. Сега тя има една мрежа отъ стотина души ръководители на кооперациитъ — това, което Кооперативната банка не можеше да го направи. После, по естеството на работата земеделскитъ кооперации сж насочени, между другото, да повдигнатъ земеделското производство въ страната и кредита, който получаватъ, би трѣбвало да отива главно за тази цѣль. А Земеделската банка, която е кредитенъ институтъ, въ същото време е и единъ институтъ за повдигане на земеделското производство. Тя се грижи, шото кредитътъ, който го дава и на часнитъ клиенти, да отива за същата цѣль. Земеделската банка може и трѣбва, по естеството на работата си да си служи съ кооперациитъ за засилване изобщо на производителния кредитъ. Земеделската банка напр. има въ своята политика едно схващане, което е много право — постепенно въ селата личниятъ, дребниятъ кредитъ да го прехвърля върху кооперациитъ, за да може тя тогава свободно да раздава едъръ кредитъ, мелиоритивенъ и пр. А това тя може да го направи тогава, когато кооперациитъ сж въ нейни рѣце.

Председателъ: Г. Влайковъ! Вече два часа говорите; моля, завършете.

Т. Влайковъ (д. сг): Свършвамъ. — Безъ да влизамъ въ подробности, безспорно е едно — имало е основания, има и днесъ основания да се поддържа, шото земеделскитъ кооперации да бѣдатъ при Земеделската банка, толкозъ повече, че четири години тѣ сж тамъ. Имаме единъ фактъ и нѣма защо да разрушаваме онова, което е създадено, и да поставяме кооперациитъ въ едни много по-неблагоприятни условия.

Ще се спра върху обвинението, че управлението на Земеделската банка не е ръководило добре кооперациитъ. Азъ смѣтамъ по-подробно да се изкаже по това обвинение, когато ще се постави тукъ на разискване докладътъ на анкетната комисия по Земеделската банка, който смѣтамъ, че трѣбва непременно да бѣде сложенъ тукъ на разискване. Тукъ накъсо ще кажа, че това обвинение е неоснователно. Напр. хвърля се упректъ, че управлението на Земеделската банка не е направило нищо да могатъ кооперациитъ да събератъ достатъчно свои собствени капитали. Този упрекъ е неоснователенъ, защото не може да се смѣта, че крайната цѣль, че една отъ главнитъ цели на кооперациитъ е непременно да събиратъ свои голѣми капитали. Това е задача на акционернитъ дружества. Отъ друга страна, банката е признала необходимостта възможно повече да се увеличатъ собственитъ капитали, както и влоговетъ на кооперациитъ, и тя е направила потребното.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Г. Влайковъ! Съгласете се, че не е удобно да повдигате сега този въпросъ, преди анкетната комисия да се е произнесла въ доклада си. Вие сте председателъ на комисията.

Т. Влайковъ (д. сг): Азъ не изказвамъ мнението на комисията, не говоря тукъ като председателъ на комисията, а говоря като народенъ представителъ, излѣзълъ да каже своето мнение по законопроектъ за Кооперативната банка. И понеже при разискванията по този законопроектъ се засегна и въпросътъ, доколко е основателно земеделскитъ кооперации да останатъ при Земеделската банка или да преминатъ въ Кооперативната банка, и понеже се свърза оставянето или неоставянето имъ при Земеделската банка съ въпроса дали Земеделската банка добре е управлявала или не е добре управлявала кооперациитъ, азъ искамъ съ две думи да кажа своето мнение. Споредъ моитъ изуч-

ванна, споредъ онова, което азъ съмъ събралъ като факти и данни, това обвинение, което се изтъква отъ нѣкои сръди, че Земледѣлската банка не е ръководила добре кооперациитѣ, е неоснователно. Азъ си запазвамъ правото, когато се постави на разглеждане тукъ докладътъ на анкетната комисия, да си кажа мнението, защото азъ съмъ на друго мнение отъ това, което поддържатъ моитѣ другари отъ анкетната комисия. Това обвинение ще се разгледа специално тогава, а днесъ азъ се задоволявамъ само да изтъкна, че то е неоснователно.

Така че, безъ огледъ на това, кой е начело на управлението на Земледѣлската банка, има смисълъ и трѣбва земледѣлскитѣ кооперации и занаятъ да си останатъ при Земледѣлската банка, ако искаме да не правимъ бързи опити, пертурбации и промѣни въ кооперативното дѣло и да разрушаваме или да разстройваме често пѣти онова, което е създадено съ голѣмъ трудъ за известенъ периодъ време.

Решенъ въпросътъ така, че земледѣлскитѣ кооперации трѣбва да си останатъ при Земледѣлската банка, тогава кои кооперации трѣбва да бждатъ при Кооперативната банка? То се знае, че тя трѣбва да има подъ свое ръководство останалитѣ кооперации и да се грижи за тѣхното кредитиране. Кои сж тѣзи останали кооперации? Това сж главно популярнитѣ банки, производителнитѣ занаятчийски кооперации и потребителнитѣ кооперации — другитѣ сж съвсемъ малко. Като оставимъ настрана потребителнитѣ кооперации и вземемъ предъ видъ общия характеръ на другитѣ два вида кооперации — занаятчийскитѣ производителни кооперации, както сж наречени въ законопроекта, и популярнитѣ банки — ще видимъ, че въ сжщностъ тѣзи два вида кооперации сж назначени да служатъ предимно на занаятчийтѣ. Популярнитѣ банки, които се бързо развива, обхващатъ въ своята сръда, безъ огледъ на професия изобщо дребни съществуващи: дребни търговци и дребни занаятчи. Но мене ми се струва, че ако речемъ да се замислимъ, какво би отговаряло най-добре на пуждитѣ на стопанското развитие, и какво би било най-разумно да бжде назначението на популярнитѣ банки, трѣбва да признаемъ, че въ сжщностъ тѣхното назначение би трѣбвало да бжде да служатъ главно и преди всичко на занаятчийтѣ. Азъ смѣтамъ, че както земледѣлскитѣ кооперации служатъ на дребнитѣ земледѣлски производители, а покрай тѣхъ служатъ и на други, така сжщо би трѣбвало да се постави като политика на кооперациитѣ, които се наричатъ популярни банки, да се превръщатъ все повече и повече въ занаятчийски кооперации. А понеже чисто производителнитѣ, които сж при Кооперативната банка, сж сжщински занаятчийски кооперации, то мене ми се струва, че по този начинъ ние неусѣтно ще дойдемъ до положението че наредъ съ Земледѣлската банка, която се грижи за земледѣлскитѣ кооперации, ние ще имаме една банка, която, както и да се нарича, би трѣбвало да бжде занаятчийска банка и да служи преимуществено за повдигането и закрѣпването на нашето занаятчийско производство. Покрай това, тя може да обслужва и потребителнитѣ кооперации, въ които има занаятчи, чиновници и др. Но доколкото служи на производството, тя трѣбва да служи на занаятчийското производство. Тя трѣбва да поеме грижата не само за ръководството на кооперациитѣ като кооперации, но да ги ръководи въ смисълъ чрезъ тѣхъ да се повдигне занаятчийското производство, както Земледѣлската банка има за задача, като съдействува за развитието на земледѣлскитѣ кооперации, чрезъ тѣхъ да цели повдигането на земледѣлското производство.

Занаятчийското съсловие, занаятчийството у насъ съставлява една грамадна маса отъ градското население. Следъ земледѣлската маса занаятчийството е най-многобройниятъ общественъ слой. Занаятчийтѣ се намиратъ, както и дребнитѣ земледѣлци, въ едно положение на притиснатостъ и загова се налага да се взематъ мѣрки, за да се положатъ грижи, щото тѣ да запазятъ своето съществуване и своето сегашно положение, и не само да го запазятъ, но чрезъ своитѣ занаяти да служатъ и на стопанския прогресъ на страната. Въобщо занаятчийтѣ въ нашата страна заслужаватъ едни по-специални грижи за подобрене на тѣхното положение.

Азъ идвамъ до една мисълъ може-би малко по-особена, малко по-нова, която искамъ да изтъкна сега предъ васъ. Занаятчийтѣ получаватъ кредитъ отъ Народната банка, но тя гледа на тѣхъ мащески, защото тя служи главно като ковчезникъ на държавата и после на едрото производство, на голѣмата търговия и т. н. А трѣбва да има

единъ кредитенъ институтъ, който да се грижи за подпомагането на занаятчийтѣ. На онѣзи занаятчи, които сж обединени въ кооперации, имъ помага Кооперативната банка, но тѣзи, които сж вънъ отъ кооперациитѣ, нѣма къде да отидатъ да потърсятъ специална кредитна помощъ. Държавата поиска да помогне на занаятчийтѣ и имъ отпусна 20 милиона лева преди години; въ последно време имъ отпусна новъ кредитъ отъ не зная колко милиона лева. Кой ги раздава? Раздава ги Кооперативната банка, а понеже тя нѣма органи, раздаде ги чрезъ популярнитѣ банки. И азъ, безъ много мотивиране, изтъквамъ мисълта: не може ли на Кооперативната банка, която и безъ това, така както е ограничена днесъ служи предимно за подпомагане на занаятчийскитѣ кооперации, да се възложи да подпомага и на некооперираниитѣ занаятчи? Така както Земледѣлската банка — разбира се, тамъ по обратенъ пътъ се е дошло до това — е създадена за подпомагане изобщо на земледѣлцитѣ и после на кооперациитѣ, не може ли тукъ да бжде обратното: следъ като Кооперативната банка се създаде да служи и подпомага и занаятчийскитѣ кооперации, да се възложи ней да служи въобщо на занаятчийството? По този начинъ бихме могли да имаме една занаятчийска кооперативна банка. Названието не е важно, важни сж задачитѣ, които ще ѝ се възложатъ и които отчасти ѝ сж възложени.

П. Дичевъ (д. сг): Такава банка днесъ представлява Съюзътъ на популярнитѣ банки. Нейниятъ капиталъ се допълва отъ капитала на Централната кооперативна банка.

Т. Влайковъ (д. сг): Толкозъ по-добре. Съюзътъ на популярнитѣ банки се кредитира отъ Кооперативната банка. Като се възложи на Кооперативната банка тази задача, тя ще си служи чрезъ популярнитѣ банки. Но важното е, въ този законъ, или въ другъ, да се придаде на Кооперативната банка и тази задача, да се очертае и този нейнъ характеръ — че тя ще служи не само на занаятчийскитѣ кооперации, но въобщо на занаятчийтѣ, толкозъ повече, повтарямъ пакъ, че тѣзи кредити, които се отпуснаха на занаятчийтѣ отъ държавата, чрезъ нея се раздаватъ. По този начинъ ще може да се осигури прибирането на тѣзи кредити, защото Кооперативната банка, когато ще вземе да дава заеми на занаятчийтѣ, ще прихваща въ общата смѣтка заемитѣ дадени отъ тия кредити и работата ще върви така, както и въ другитѣ банки. Това е, което има да кажа за характера на Кооперативната банка.

Най-важното, което се създава съ този законъ, е върховниятъ кооперативенъ съветъ. И азъ искамъ съ две думи само да изтъкна значението и необходимостта отъ този институтъ, голѣмата стѣпка напредъ, която се прави, за да могатъ да се отстранятъ всички противоречия, всички спънки, всички недѣзи на кооперациитѣ. Така, както се разшири нашето кооперативно дѣло, както се създадохъ всевъзможни кооперации въ едно, друго или трето направление, както се създадохъ всевъзможни централи, и както се наложи едни кооперации да се кредитиратъ отъ едно мѣсто, други — отъ друго мѣсто, необходимо е, трѣбва да се въведе единство въ ръководството на кооперативното дѣло, трѣбва да има единъ институтъ отъ опитни и компетентни хора, които да промишляватъ за отстранението на всички недѣзи и за уреждането на всички спорни въпроси, каквито на всѣка стѣпка се сръщатъ, и които не можемъ да оставимъ да ги разрешава управителниятъ съветъ на Земледѣлската банка, или управителниятъ съветъ на Кооперативната банка, или нѣкой съюзъ на кооперациитѣ. И заради туй налагаше се да се създаде единъ върховенъ ръководенъ институтъ; и споредъ мене, тази е най-щастливата идея, която има г. министърътъ — да създаде този институтъ. Той би могълъ да бжде при Кооперативната банка, би могълъ да бжде вънъ отъ нея, като самостоятеленъ институтъ и да се създаде съ особенъ законъ, защото еднакво ще ръководи и кооперациитѣ, при Кооперативната банка, и кооперациитѣ при Земледѣлската банка, и тѣзи които сж отъ вънъ — въобщо всички кооперации въ страната. Но това сж подробности, които не сж важни въ случая; важно е да се създаде такъвъ институтъ. И като приемамъ съ голѣмо задоволство създаването на този институтъ, азъ бихъ искалъ веднага да отстраня — присъединявамъ се въ това отношение къмъ г. Дичевъ — една пречка, която законодателятъ поставя при неговото създаване, именно да се свиква общъ конгресъ отъ всички кооперации въ страната, който да избира 10 членове за върховния кооперативенъ съветъ. Оставете тѣзи общи конгреси. Азъ смѣтамъ, че въобщо е безсмис-

лено да има конгреси при държавни институти. Конгреси разбирам при частните, при обществените учреждения, при един съюз на кооперациите, но не разбирам конгресът при Кооперативната банка. Защо се събира, какво особено внася той, когато неговите решения могат да се приемат, или да не се приемат? Работата му е да избере 2, 3 или 4 души членове за управителния съвет на банката, които при това нямат решаващ глас. Оставете конгресите за съюзите, а върховният кооперативен съвет да бъде съставен от представителите на различни съюзи. Аз съм съгласен да влизат в този съвет представители на Министерството на финансите, на Министерството на земледелието и държавните имоти, на Министерството на търговията, промишлеността и труда, на Кооперативната школа, на Икономическото дружество и т. п. — то е в реда на нещата — но по-голямата част от неговите членове да се избират от управителните съвети на кооперативните съюзи, каквито имаме сега 3 или 4, а утре ще имаме 5 или 6. По този начин ще влезат в този съвет най-подготвените, най-дейните хора в кооперациите, а като се прибавят към тях и други опитни хора, каквито са председателят на Икономическото дружество, председателят на Кооперативната школа и пр., ще имаме събран елита, най-добрите и най-подготвените хора по кооперативното дѣло, които ще бъдат в състояние да разрешат всички спорни въпроси, да уяснят плътницата и да подготвят правилното развитие на кооперативното дѣло у насъ.

Смятам, че когато този институт се създаде и когато успеем чрез него да отстраним всички недъзи, които се изтъкнаха досега, и да разрешим всички спорни въпроси, които съществуват, ще се разчисти наистина пътят за едно правилно, за едно хармонично, всестранно и здраво развитие на кооперативното дѣло у насъ.

Още една дума. Кооперацията освен големите социални и стопански задачи, които преследва, въ същото време е и едно огнище на солидаризъм, едно огнище, където могат да се събират хора съ различни схващания, съ различни политически убеждения, съ различни политически тенденции. Две са, така да кажа, неутралните и пропити от духа на солидарността учреждения въ нашата страна — читалището и кооперацията. Освен за онѣзи големи цели, които набележих и които всички ги знаем, кооперацията ще служи и за засилване духа на солидарността въ нашата страна. Дайте всички да си подадем ръка и искрено и честно, без каквито и да са замисли, партийни и други, преданно да служим на това благородно и велико дѣло — кооперацията — което освен че създава всички условия за социален прогрес и стопанско развитие въ страната, но ще създаде и онѣзи толкова жадувани от всички условия за омиротворяване и успокояване на страната, за примиряване и загладяване на всички страсти и борби, които нашето бурно и проникнато от духа на партийността и на партизанство време тъй широко насажда въ страната. Стига тѣзи огнища и тѣзи организации за борби и вътрешни разяждания, които докараха страната до днешното нежелателно положение. Дайте да подкрѣпим това дѣло на примирение и омиротворение въ нашата страна. (Ръкоплъскане от съговористите и социалдемократите)

Председателят: Думата има народният представител г. Никола Тарашмановъ.

Преди това, обаче, позволете ми, г. г. народни представители, да направя една бележка. Никой от г. г. ораторите не може да се оплаче от председателството, което бѣше толкова толерантно, че ги оставяше да говорят по два часа. Но трѣбва да забележа, че г. г. ораторите употребяваха по-голямата част от времето за екскурзии изъ областта на историята, които екскурзии наистина са интересни, но са излишни, като се има предъ видъ интелгентния състав на Събраниято. Аз моля г. г. народните представители — без да визирам лично когото и да било — въ бъдеще да се ограничават въ своите исторически екскурзии и теоретически изложения, а направо да пристават къмъ съществото на въпроса, който се разисква. Защото, ако така се работи, нѣма да можемъ да свършимъ съ разглеждането на внесените въ Народното събрание законопроекта, даже и да продължимъ сесията съ още два месеца.

Н. Тарашмановъ (к): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Отъ това, което се каза отъ преждеговорившите оратори, и особено отъ това, което напоследък каза г. Влайковъ, се разбира, че за вносителите на този

законопроектъ е решенъ въпросътъ за превхвърлянето на земледѣлските кооперации — тѣхното кредитиране — отъ Земледѣлската банка къмъ Централната кооперативна банка. Нѣкои господа поискаха да кажатъ, че този въпросъ не е окончателно разрешенъ, но отъ самия текстъ на законопроекта и, както ви казахъ, особено отъ това, което е схваналъ г. Влайковъ, не може да не се дойде до заключение, че действително желанието е това, което азъ изтъкнахъ. Нашата група се обявява противъ измѣнянето на сегашното положение. Ние, нашата група...

Р. Василевъ (д. ст): Коя група?

Н. Тарашмановъ (к): Групата на комунистите — ... намираме, че днешното положение, когато земледѣлските кооперации се кредитиратъ, се контролиратъ и иматъ връзки съ Земледѣлската банка, е много по-добро или по е за предпочитане, отколкото това положение, което си се създаде, ако тия кооперации се прехвърлятъ къмъ Кооперативната банка. Знаемо е, че Земледѣлската банка, благодарение на своя дълъгъ животъ и благодарение на това, че тя е една необходимостъ за селското население, има доста широко развитие; нейни клонове има почти въ всички градове и по-големи села; нейните чиновници въ по-голямата си част са хора също близки до селското население, а една голяма част отъ тяхъ се интересуватъ и са доста добри деятели въ кооперативното дѣло. Тѣзи са, споредъ мене, най-главните съображения, които идатъ да подкрѣпятъ мисълта, че днешното положение е за предпочитане. Въ този смисълъ се изказватъ и самите земледѣлски кооперации. Прави са тѣ, когато казватъ, че ако стане това прехвърляне, Кооперативната банка при днешната нейна организация не може да задоволи тѣхните нужди. Безъ да се спирамъ на главния въпросъ, дали Централната кооперативна банка може да имъ даде достатъчно кредитъ, дали ще може да имъ задоволи нуждите, ще кажа, че има и други въпроси, които не са по-маловажни — Централната кооперативна банка нѣма връзки съ българското село, нѣма нужния персоналъ, нѣма въобще възможностъ да бъде близко до селските кооперации, не може да върши съ успѣхъ тая работа, която се върши сега отъ органите на Земледѣлската банка. Азъ не зная, кои са тайните намѣрени или кои е въ същностъ прѣката задача на тая реформа, но азъ мисля, че основателна е тревогата въ нѣкои кръгове, че тукъ се касае за едно изоставяне на земледѣлските кооперации на вторъ и на третъ планъ. Бждатъ ли тѣ придадени къмъ Кооперативната банка, това значи тѣ да бждатъ въ тази Кооперативна банка факторъ отъ девето естество, факторъ незначителенъ, да останатъ, както се казва, на опашката. Когато при сегашното положение даже Земледѣлската банка съ тия свои капиталы, съ тия свои хора, запознати съ кооперативното дѣло, които тя има, не може достатъчно да задоволява нуждите на тѣзи земледѣлски кооперации, разбира се, че Централната кооперативна банка още по-малко ще може да върши тая работа. И понеже досега се е създаде едно известно определено положение, положение, при което Централната кооперативна банка се явява кредитенъ институтъ преди всичко на градските потребителни кооперации и на популярните банки, казвамъ, основателно е вълението въ известни срѣди, основателно е тѣхното подозрение, че при новото положение земледѣлските кооперации ще бждатъ оставени на заденъ планъ и за тѣхното кредитиране ще се отдѣлятъ много малко грижи.

Р. Василевъ (д. ст): Отде черпите това, отъ кой текстъ на законопроекта?

Н. Тарашмановъ (к): Поради това тѣзи земледѣлски кооперации не ще могатъ правилно да се развиватъ и ще прекарватъ единъ анемиченъ животъ.

Р. Василевъ (д. ст): Чл. 1 си остава същиятъ, какъвто е въ стария законъ. Прочетете го!

К. Кънчевъ (д. ст): На изустъ се приказва.

Председателят: Г. Тарашмановъ! Г. докладчикътъ и г. министърътъ дадохъ пояснения, че не се визиратъ земледѣлските кооперации.

Н. Тарашмановъ (к): Моля ви се, Г. Влайковъ говори дълъгъ часъ по този въпросъ. Ако нѣмаше основания за тревога, г. Влайковъ нѣмаше да говори.

Н. Тарашмановъ (к): Самият факт, че Демократическият сговор, партията на едрата българска буржоазия, . . .

Отъ сговориститъ: А-а-а!

Н. Тарашмановъ (к): . . . партията, на която гръбнактъ и сърцето е бившата народняшка котерия, представителка на най-перфидния капитализъм и на най-черната реакция у насъ, въ своята първоначална парламентарна дейностъ посегна чрезъ единъ специаленъ законъ на кооперация „Освобождение“, този фактъ показва, че вие не можете да бъдете никакви защитници на кооператизма. Като представители на капиталистическа класа, като защитници на капиталистически режимъ, за който денонощно плачете и проливате кръвта на българския народъ, вие не можете да бъдете никакви защитници на кооператизма въ България.

С. Мошановъ (д. сг): Има хора, които сж си дали младинитъ за кооператизма. Единъ денъ не си далъ ти. Нахалникъ! Нищо повече отъ единъ нахалникъ!

Н. Тарашмановъ (к): Нашето мнение е, че само тамъ, където има една властъ близка до народа, че само тамъ, където е смъкнато господството на капиталиститъ, че само тамъ, където не се възпъва капиталътъ като пръвъ факторъ въ производството, само тамъ кооператизмътъ може да се развива и да има успѣхъ. И вие, пъкъ и всички други врагове на болшевишка Русия, . . .

Отъ сговориститъ: А-а-а!

Н. Тарашмановъ (к): . . . които всѣки денъ разправяте разни небивалици за нея, не можете да не признаете, ако отъ малко-малко сте искрени хора, че поне по отношение на кооператизма съветска Русия е направила много повече отъ това, което сж направили всички буржоазни държави.

С. Мошановъ (д. сг): Следъ като Русия одуши отначало съ декретъ всички кооперации, впоследствие, по силата на необходимостта и глада, за да получи помощъ отъ Обществото на народитъ, трѣбваше наново да ги създава. Самъ Вие знаете, че Русия съ декретъ унищожи кооператизма. Впоследствие, подъ натиска на мисията на Нансена, трѣбваше да създаде кооперации, защото иначе нѣмаше да получи помощъ противъ глада. (Смѣхъ верѣдъ сговориститъ)

Н. Тарашмановъ (к): Наистина, и по-рано въ Русия имаше кооперации, но следъ вземането на властта отъ болшевикитъ, тѣ достигнаха едно небивало развитие, едно голѣмо разрастване, и днесъ тѣ сж едни отъ първитѣ кооперации въ свѣта по своята икономическа сила. Вѣрно е, че презъ 1921 г. се издаде декретъ, съгласно който кооперациитѣ станаха едва ли не държавенъ институтъ за разпредѣление на продуктитѣ отъ национализираната индустрия. Това е една социалистическа реформа, която комуниститѣ искаха да прокаратъ тогава, вѣрни на своята програма. Но вследствие на редъ причини, преди всичко външни, вследствие на блокадата и на гражданската война, стана промѣна въ възгледитѣ на болшевишкото правителство по кооперативния въпросъ, както стана промѣна въ неговитѣ възгледи и по отношение на други области отъ икономическия животъ. И сега ние имаме въ Русия свободни кооперации, нѣмаме задължително членуване въ тѣхъ.

И. Хрелопановъ (д. сг): Никакви свободни кооперации. Това не е вѣрно!

Н. Тарашмановъ (к): Имайте предъ видъ, че и при това свободно развитие на кооперациитѣ тѣ се подкрѣпватъ на дѣло и най-сериозно отъ страна на болшевишкото правителство, и днесъ тѣ сж въ едно цвѣтуеще състояние. Болшевишкитѣ комисари не се задоволяватъ съ това, което вие, като капиталистическа партия и държава, давате на кооперациитѣ. Тѣ даватъ редица други улеснения на кооперациитѣ. Независимо отъ това, че тѣ се освобождаватъ отъ разни данѣци, независимо отъ това, че тѣ могатъ да превозватъ своитѣ стоки по желѣзницитѣ съ намалени тарифи, даватъ имъ се и редъ други привилегии. Болшевикитѣ сж имъ ги дали, защото сж истински радетели за развитието на кооперативното дѣло въ Русия.

С. Мошановъ (д. сг): (Възразява нѣщо)

Н. Тарашмановъ (к): За мене не е важно какво ще кажете Вие за рускитѣ кооперации; за мене е особено важно какво е казалъ единъ великъ кооператоръ, не комунистъ, не социалистъ, а буржоа, името на когото се спомена отъ г. Влайковъ — Шарль Жидъ — парижки кооператоръ, който презъ 1923 г. посѣти болшевишка Русия и видѣ на самото мѣсто какво е състоянието на рускитѣ кооперации. За мене е важно неговото мнение, а то е, че това, което е видѣлъ въ Русия по отношение на кооперациитѣ, не е видѣлъ никъде другаде. Той призна единъ грамаденъ успѣхъ на рускитѣ кооперации.

П. Дичевъ (р): Шарль Жидъ направи преценка, критика и гъзва, че това, което е направено въ Русия, е капитална грѣшка. Това е писалъ той, а не това, което Вие казвате.

Н. Тарашмановъ (к): Вие твърдите ли, че Шарль Жидъ не е казалъ: това, което е направено въ Франция и въ западна Европа по отношение на кооператизма, е нищожно въ сравнение съ това, което е направено за кооперациитѣ въ Русия? Той е билъ въ Русия презъ 1923 г. и говори за тогавашното положение на кооперациитѣ.

П. Дичевъ (р): Шарль Жидъ казва, че никоя страна до руската революция не се е радвала на толкова многобройни кооперации въ всички направления и на една армия отъ кооператори, както Русия, която е стояла въ преднитѣ линии на кооператизма. Това е вѣрно. Но когато болшевикитѣ направиха кооперациитѣ държавни организации, когато имъ отпѣха свободата и самоуправлението и ги подчиниха на държавната властъ, дейността имъ замръ, тѣ останаха фикция отъ цифри, безъ да иматъ дейностъ. Не може Шарль Жидъ да защитава лишаващото на кооперациитѣ отъ свобода.

Председателтъ: Г. Тарашмановъ! Позволете една бележка. Сега не разглеждаме въпроса за рускитѣ кооперации, а за българскитѣ. Тѣхъ други ще ги защитаватъ — онѣзи, които получаватъ пари отъ Русия.

Н. Тарашмановъ (к): Г. председателю! Вашитѣ другари отъ тамъ (Сочи сговориститѣ) почнаха да ме закачатъ за кооперация „Освобождение“ и искаха да имъ кажа нѣщо и за съветскитѣ кооперации.

П. Алековъ (с. д): Кажете нѣщо по-конкретно.

Н. Тарашмановъ (к): Азъ пакъ повтарямъ: вие можете да говорите всичко за Русия, можете да разправяте всичко за нея и може всичко това, което разправяте, да е отчасти вѣрно, но относително рускитѣ кооперации вие трѣбва да бъдете много неискрени, трѣбва да икономисвате много истината, за да твърдите, че болшевикитѣ въ тая областъ нѣматъ грамаденъ успѣхъ.

Л. Вѣтовъ (д. сг): Въпросътъ е за земеделскитѣ кооперации, а не за съветска Русия.

Н. Тарашмановъ (к): Моля Ви се, ние най-малко говоримъ за съветска Русия. Вашитѣ оратори говорятъ по цѣли часове за нея. Ние не сме руски комунисти и не можемъ да носимъ отговорностъ за дѣлата на всички руски комунисти. Но когато вие постоянно говорите за съветска Русия работи, които не сж истински, позволете и на насъ отвреме-навреме да ви кажемъ по нѣколко думи за туй, което става тамъ. А пъкъ, ако искате да знаете истината, влѣзте въ търговски и дипломатически отношения съ съветска Русия, . . .

Отъ сговориститъ: А-а-а!

Н. Тарашмановъ (к): . . . заминете всички за тамъ и разучете положението на самото мѣсто. Маса делегати отъ Англия и Америка заминаха за съветска Русия. Френски и английски сенатори, много по-голѣми буржоа отъ васъ, може би истински, а не янлъпъ буржоа, като васъ, . . .

Отъ сговориститъ: А-а-а!

Н. Тарашмановъ (к): . . . ходиха въ Русия, събраха известни сведения и съобщиха на европейското обществено мнение какво е положението въ Русия.

Председателят: Моля, г. Тарашмановъ, оставете съветска Русия.

Н. Тарашмановъ (к): А вие не искате да влѣзете въ връзка съ великия братски руски народъ между другото и затова, защото знаете, че ако влѣзете въ връзка съ него, единъ лжчъ на истина ще блѣсне и не ще можете по-нататък да разправяте тия невѣрни работи за Русия, които досега сте разправяли.

Председателят: Моля, г. Тарашмановъ, какво общо има това съ въпроса за Българската централна кооперативна банка?

Н. Тарашмановъ (к): Въпросътъ бѣше, г. г. народни представители, дали една капиталистическа държава или дали една партия като вашата, която чрезъ своитѣ вестници ежедневно заявява, че е партия на буржоазията, на капитала, може да претендира или да иска да мише за ратникъ за развитието на кооперативизма въ страната, въ която живѣемъ.

С. Василевъ (д. сг): Да си размѣнимъ богатствата, г. Тарашмановъ!

Н. Тарашмановъ (к): Моля! — Азъ мисля, че това за нея е невъзможно и всичко, което се разправя въ този духъ, не почива на истината. Казахъ ви, въ потвърждение на тая моя мисълъ, какво е вашето отношение къмъ кооперация „Освобождение“. Прокара се законъ за защита на държавата. Касационниятъ съдъ издаде опредѣление за разтурване на кооперация „Освобождение“. Голѣма частъ отъ насъ мислѣхме, че ще се приегъни къмъ едно търговско ликвидиране на кооперация „Освобождение“. Ние мислѣхме, че по никакъвъ начинъ властта на Сговора не ще поиска да стане едно разграбване на имуществата на кооперация „Освобождение“. Ние мислѣхме, че съгласно търговския законъ и съгласно вашитѣ правила за неприкосновеността на частната собственостъ, вие нѣма да посегнете на влоговетѣ и на дѣловетѣ на членоветѣ кооператори отъ кооперация „Освобождение“. Но какво виждаме? Ето, година време и още не е разрешенъ нито въпросътъ за влоговетѣ въ кооперация „Освобождение“, нито въпросътъ за дѣловетѣ на членоветѣ при същата кооперация. Напоследъкъ бѣше издадено едно съобщение, че се изплащатъ само 50% отъ влоговетѣ, а за дѣловетѣ абсолютно нищо не се каза.

Ц. Бръшляновъ (д. сг): Борчътъ ви е по-голѣмъ отъ актива.

Н. Тарашмановъ (к): Ние имаме право да подозираме, че ще стане едно ограбване на дребнитѣ спестявания на маса свѣтъ у насъ, който, отъ идеализъмъ или отъ желание да получи малко по-евтино известни продукти, е станалъ членъ и е подкрѣпилъ кооперация „Освобождение“.

Ц. Бръшляновъ (д. сг): Пасивътъ ви е по-голѣмъ отъ актива. Дадохте си паритѣ за оржжие.

Н. Тарашмановъ (к): Това е една голѣма лъжа. Кооперация „Освобождение“ съ своитѣ ценни недвижими имоти и съ стокитѣ, които се намираха въ нейнитѣ складове, можеше преспокойно да покрие всичкитѣ свои задължения. Но какво показва фактътъ, че това грамадно здание до „Шарения мостъ“ е минато въ книгитѣ на комисията, която оперира съ ликвидиране имотитѣ на кооперация „Освобождение“, само за 7 милиона лева?

С. Василевъ (д. сг): А то колко струва?

Х. Стояновъ (к): 30 милиона лева.

Н. Тарашмановъ (к): На васъ трѣбва да ви бѣде известно, че това здание струва повече отъ 20 милиона лева. Само вследствие на това прикриване на истинската стойностъ на това здание вие ошетявате кооперация „Освобождение“ съ 13 милиона лева. А съ тѣзи 13 милиона лева тя може да заплати не само дълговетѣ си къмъ частнитѣ банки, а може да заплати и всички внесени влогове въ нейната каса, може да повтѣри и дѣловетѣ на членоветѣ си. Този фактъ показва, че въпросътъ не е билъ въ това, че тя, като кооперация, е могла да върши нѣкакви конспирации или е могла да вреди на вашия порядъкъ, а въпросътъ е билъ, наредъ съ това, което вие извършихте,

наредъ съ унищожаването на такава една народна кооперация, която, разбира се, не можеше да не вади очитѣ на спекулантитѣ, да се извърши и едно ограбване на комуниститѣ и на тѣхнитѣ съчувственици, които сж основатели и крѣпители на тая кооперация. Ако за другото вие можете да намѣрите формални причини съгласно закона за защита на държавата, по който поискайте и разтурните Комунистическата партия, това, което извършихте съ кооперация „Освобождение“, е безспоренъ скандалъ; това е едно ограбване на дребнитѣ спестявания на хиляди работници и бедни селяни; това е едно ограбване на дребни суми отъ по стотици левове, често пъти на вдовици и на нещастни сираци и на най-беднитѣ хора въ България.

Ц. Бръшляновъ (д. сг): Единъ редовенъ съдъ се е произнесълъ. Така не говорете! Не Ви е срамъ!

С. Мошановъ (д. сг): Най-висшиятъ съдъ.

Н. Тарашмановъ (к): Азъ ви казвамъ, че не е само въпросътъ, какъ е решено разтурването на кооперация „Освобождение“, моитѣ въпросъ е, какъ я разтурвате вие. Тя е едно търговско учреждение и вие трѣбваше да я разтурите по правилата на търговския законъ, вие трѣбваше да я ликвидирате правилно. А това не стана. Стана едно разграбване на мебели отъ „Народния домъ“, едно разливяване на шишучи машини, на маси и на столове. Това сж факти, известни намъ и които вие не можете да скриете.

Ц. Бръшляновъ (д. сг): Кажете какво е сегашното положение?

Н. Тарашмановъ (к): Какво е сегашното положение, азъ ви казахъ. Тая комисия цѣла година работи. Какво е решила тя? Решила е да изплати 50% само отъ влоговетѣ, и то следъ като се изпълнятъ редъ формалности.

Азъ мисля, че вие, ако искахте да минете за партия и за правителство, които тачатъ частната собственостъ, които поддържатъ и основенъ принципъ на които е неприкосновеността на тая частна собственостъ, трѣбваше да бъдете последователни и ако не посѣгате на едрата собственостъ, което вие, разбира се, не можете да направите, защото ще посегнете на вашия капиталъ, на вашето съществуване, да не посѣгате поне на тая дребна, нищожна, мизерна собственостъ, каквато представляватъ дѣловетѣ и влоговетѣ на маса маломотенъ български свѣтъ, на майки и бащи, които сж отдѣляли, може би, отъ залька си, които сж оставили децата си, може би, гладни нѣколко дена, за да внесатъ 100—200 или 500 л. въ кооперация „Освобождение“, за да се почувствуватъ и тѣ пионери за развиването на една такава хубава идея, за която толкова много похвали изнесохте и вие.

Мене ме интересува мнението на г. г. кооператоритѣ, мнението на тия лица отъ Сговора и отъ опозицията, които се занимаватъ по-специално съ кооперативното дѣло, биха ли се съгласили тѣ, биха ли допуснали тоя скандалъ, биха ли допуснали това положение да бждатъ ограбени тия дребни спестявания.

Л. Вѣтовъ (д. сг): Това бѣше училище на конспиратори.

Н. Тарашмановъ (к): Отъ досегашното положение отъ това, което става сега, ние оставаме съ впечатлението, че това нѣщо ще стане. И тукъ не мога да не протестирамъ противъ тоя безподобенъ скандалъ. Азъ ви казахъ, че народътъ и ние по-леко бихме ви простили това, което извършихте по отношение на Комунистическата партия или другитѣ организации, които разтурихте, по това, което извършихте съ кооперация „Освобождение“, не ще ви бжде простено никога.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Н. Тарашмановъ (к): Това, което вие направихте съ кооперация „Освобождение“, надминава по скандалностъ всичко онова, което извършихте въ тая областъ.

И. Хрелопановъ (д. сг): Много си малъкъ, за да отпращашъ такива заплашвания. Много си низъкъ, за да се занавашъ по такъвъ начинъ.

Председателят: (Звъни)

Н. Тарашмановъ (к): Вие, които постоянно апелирате къмъ българския народъ да бжде миренъ, да не създава

по единъ или другъ начинъ условия за вътрешни размирици, ако сте искрени въ тия ваши апели, ако желаете спокойствието на България, . . .

С. Мошановъ (д. сг): Ние сме искрени, но вие не сте искрени.

Н. Тарашмановъ (к): . . . вие можете да дадете едно, макаръ и малко, удовлетворение на съвестта на работническа България, вие можете да направите нѣщо въ това отношение — то е да възстановите кооперация „Освобождение“.

С. Мошановъ (д. сг): Никога! Никога комунистическа кооперация нѣма да създаваме, а ще се боримъ до последния моментъ съ всичкитѣ си сили за унищожението ѝ. Това да го знаете добре!

Н. Тарашмановъ (к): Ако вие намирате, че кооперация „Освобождение“ не е спазвала точно разпореденията на търговския законъ . . .

С. Мошановъ (д. сг): Никога!

Н. Тарашмановъ (к): . . . и на закона за кооперативнитѣ сдружения — което не е вѣрно — вие можете да поискате тя да коригира своята дейностъ. Това, което вие извършихте съ нея, не почива на никакъвъ законъ, на никакво право, то противоречи на вашитѣ теории.

С. Мошановъ (д. сг): Нищо повече отъ една змия не сте били.

Л. Вѣтовъ (д. сг): Държавата искате да унищожите и имате нахалността да приказвате за нѣкаква кооперация!

Н. Тарашмановъ (к): Държавата не се унищожаватъ съ продажба на захаръ, маслини и съ раздаване хлѣбъ на бедното население. Държавата се унищожаватъ тогава, когато една клика спекуланти, едно малцинство капиталисти, за хатѣра на своитѣ печалби, . . .

С. Мошановъ (д. сг): Вие създадохте кооперация, поддържана отъ Москва.

Н. Тарашмановъ (к): . . . съ готови да спекулиратъ и съ най-важното за човѣка — да спекулиратъ съ хлѣба; държавата се унищожаватъ и бунтове се явяватъ само тогава и тамъ, когато и където има гладъ. Има ли гладъ и мизерия, вие не можете да забраните на гладния, на потъналия въ нещастия да изкаже своя протестъ. И азъ ви питамъ, отде наежде кооперация „Освобождение“ може да има вина? Загуба ли има тя вина, защото имаше мелница и защото продаваше брашното единъ-два лева по-евтино? Затова ли кооперация „Освобождение“ ви толкова много пречеше? Съ това ли разрушавате основитѣ на вашия общественъ редъ, че продаваше продуктитѣ по-евтино, че бѣше създавала една стѣпната организация, че бѣше създавала въ всичкитѣ работници убеждението, че тѣ трѣбва да се сдружатъ, че съ своитѣ собствени усилия могатъ да облекчатъ прехраната си и да подобрятъ донѣкъде положението на своитѣ семейства? Азъ ви казахъ — и г. Вѣлковъ тукъ ви каза — че кооперацията, като идея, като организация, щомъ има основнитѣ елементи на такава една организация, тя има свои специални задачи, тя е полезна, както и вие казвате, за уразъ ванетъ и за омекотиването на классовитѣ и общественитѣ борби. И фактътъ, че вие посегнахте на кооперация „Освобождение“, която е създадена отъ насъ, която, като всички други кооперации, разбира се, действуваше докоякомо можеше, за да претѣпни противоречията между труда и капитала у насъ, показва, че не вие сме били лицата, не вие сме били хората, които сме желали да се създаватъ размирици у насъ, ами това сте вие, това е вашата партия, това е вашиятъ Сговоръ, който отъ 9 юний насамъ и досега съ всички свои дѣла доказва, че желае размирицитѣ у насъ, . . .

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Н. Тарашмановъ (к): . . . защото само по този начинъ вие ще можете да държите властта. Съ всичкитѣ ваши действия досега вие сте показали, че не държите . . .

Председателъ: (Звъни) Моля, г. Тарашмановъ, запрещавамъ Ви да държите провокаторски речи отъ тая трибуна. Права Ви бележка.

И. Хрелопановъ (д. сг): Не само провокаторски речи да не държи, г. председателю, но не трѣбва да му позволявате да обижда цѣла една партия. Не трѣбва да се допуска туй.

Н. Тарашмановъ (к): Никога не провокирамъ; това сте вие, които провокирате.

Председателъ: (Звъни) Моля, г. Тарашмановъ, мислете на въпроса, иначе ще Ви отнема думата.

И. Хрелопановъ (д. сг): Вие не можете да говорите, че Сговорътъ е провокиралъ.

Н. Тарашмановъ (к): Азъ ви приведохъ единъ примѣръ, който много значи, който доказва моята мисълъ. Азъ ви казахъ, че и вие желаемъ и цѣлимъ български народъ желае да живѣе въ миръ.

Отъ сговориститѣ: Лъжете! Само вие не желаете.

Н. Тарашмановъ (к): Никога не е лудъ да ходи да върши глупости и никой българинъ, какъвто и да е той, не желае неговото отечество да бѣде заробено отъ едни или други. И работникътъ, и бедниятъ селянинъ, какъвто и да бѣде той, е много по-тѣсно свързанъ съ своята земя, съ своето огнище, отколкото е свързанъ едриятъ капиталистъ. Ако е въпросъ за интернационализъмъ, това е едриятъ капиталъ, това сж посителитѣ на голѣмата индустрия, които сж интернационалисти.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Ортаци на разбойницитѣ сте вие. Всеки денъ разбойничества вършите.

Н. Тарашмановъ (к): Единъ милионеръ, на който голѣма частъ отъ капиталитѣ сж въ странство, може много лесно да напусне България и да отиде да продължи своя разкошенъ животъ въ Швейцария или Америка. Но работникътъ, селянинътъ, който има семейство, който милѣе за тая страна, нѣма желание да напусне своето отечество, защото той знае, че както тукъ е експлоатиранъ и изтезаванъ отъ капитала, въ странство като чужденецъ ще бѣде двойно повече експлоатиранъ и изтезаванъ.

Председателъ: Моля, г. Тарашмановъ, говорете по въпроса, който се разисква. Недейте държа провокаторска речъ.

Н. Тарашмановъ (к): Азъ не държа провокаторска речъ. Това не е провокаторска речъ. Никога не искамъ да провокирамъ. Защо говорите това? Или искате да създавате само настроение?

Нѣкой отъ сговориститѣ: Ние правимъ грѣшка, че Ви държимъ тукъ.

Н. Тарашмановъ (к): Азъ ви питамъ: искрени ли сте когато говорите за защита и за развитие на кооператизма, че не е лошо, че длъжностъ е на консоматоритѣ сами да се организиратъ, за да могатъ да погречатъ на скъпостията и на спекулацията? Щомъ вие твърдите това нѣщо, щомъ мислите че кооперацията или подобнитѣ на нея икономически организации улесняватъ борбата на дребнитѣ съществуваня съ тежкия животъ, вие не можете и не трѣбваше да разтуряте кооперация „Освобождение“. (Възражения отъ сговориститѣ) Щомъ вече сте я разтурили, щомъ има решение на Касационния съдъ, вие не трѣбваше да постѣпвате по такъвъ начинъ — просто да разпилѣете имуществото на кооперация „Освобождение“.

Председателъ: Моля, г. Тарашмановъ, вие се обръщате все съ думитѣ: „Вие сте разграбили имотитѣ на кооперация „Освобождение“. Кои сж тия „вие“? Има назначени ликвидатори на имотитѣ на кооперацията — съ тѣхъ се разправяйте. Не се обръщайте съ такива думи къмъ болшинството.

Н. Тарашмановъ (к): Азъ ви казвамъ, че тукъ не е въпросъ за действията на съда. Въпросътъ е за действията на комисията, която ликвидира кооперацията, която е назначена отъ насъ, която се състои отъ ваши хора и работи по ваши инструкции.

Председателъ: Моля!

Н. Тарашмановъ (к): При факта, че само Народниятъ домъ струва повече отъ 20 милиона лева, и при факта . . .

Председателъ: Вие обиждате комисията, която е назначена по закона. Тя изпълнява своята длъжностъ и вие не можете да хвърляте такива инсинуации спрѣмо нея — че тя разграбля имотитѣ на кооперация „Освобождение“. Правилникътъ изрично забранява това. Ако повторите тия Ваши обвинения, ще искамъ Вашето наказание.

Н. Тарашмановъ (к): Азъ не отправямъ къмъ комисията никакви обидни думи. Азъ говоря за това, което тя е извършила.

Азъ ви казвамъ по-нататъкъ, че това имущество, което кооперация „Освобождение“ остави, е достатъчно, за да се покриятъ всички нейни задължения. Но благодарение низката оценка — може би това се прави съзнателно — на имотитѣ на кооперацията, тази комисия ще ви представи докладъ, че кооперацията е въ невъзможностъ да изплати даже дълговетѣ си. Обаче при фактическото положение, че кооперация „Освобождение“ оставя единъ добъръ активъ, че тя има недвижими имоти, които по своята стойностъ далечъ надминаватъ размѣра на нейнитѣ задължения, за насъ, за мене и за голѣма частъ отъ българския народъ — решението да не се връщатъ дълговетѣ на кооператоритѣ е равносильно — не искамъ да обиждамъ личности или нѣкаква комисия — на едно ограбване на дребнитѣ спестявания, на дребнитѣ капитални на хиляди дребни съществувания у насъ. Въ това нѣма нищо обидно. Това е моята мисль, която, ако си дадете усилия, ще можете правилно да я разберете.

Председателъ: Свършете съ този въпросъ и не повтаряйте едно и също нѣщо.

Л. Вѣтовъ (д. ст): (Къмъ Н. Тарашмановъ) Вие съ головани ли построихте тия здания?

Председателъ: (Звъни) Моля!

Н. Тарашмановъ (к): Азъ мисля, г. г. народни представители, че не се искатъ много жертви отъ васъ, не трѣбватъ много усилия, не само да се разбере, но и да се прокара едно изправление на една ваша грѣшка, да не казвамъ по-тежка дума. Ако желаете едно омпротворение у насъ, ако искате народътъ да не гледа на васъ като на една буржоазна, фашистка власть . . .

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Н. Тарашмановъ (к): . . . която защитава само интереситѣ на едрия капиталъ, вие трѣбва да поправите тая грѣшка, това престѣпление, което се извърши миналата година, като се унищожи кооперация „Освобождение“ и то по такъвъ скандаленъ начинъ.

Не направите ли това, не извършите ли поне това, което азъ сега ви изнасямъ, вие ще докажете, че права е мисльта на тѣзи, които говорятъ, че следъ 9 юний у насъ се настани една власть не само чисто капиталистическа, ярка защитница на едрия капиталъ, но власть, която е особено жестока, която е особено унищожителна, особено крайна въ своитѣ мѣрки и въ своитѣ отношения къмъ народа, и която се прочу бече и въ цѣла Европа като най-тираническа. Ако не искате да бъдете обвинявани, че сте една власть, която прибѣгва къмъ най-реакционни методи, къмъ най-груби насилия, къмъ единични и масови убийства, ако не искате да носите отговорностъ за тия обвинения, вие трѣбва да направите поне тази малка отстъпка — да възвърнете имотитѣ на кооперация „Освобождение“.

Председателъ: **Д-ръ Т. КУЛЕВЪ,**

Подпредседателъ: **Н. НАЙДЕНОВЪ.**

Секретари: { **Г. ЖИВКОВЪ**
А. СТАЛИЙСКИ

Каза се тукъ отъ нѣкои ваши народни представители, че кооперация „Освобождение“ не може да бъде възстановена по никой начинъ и че вие ще продължавате същата политика, която се е водила досега. Ако това е ваше искрено желание, ваша воля, азъ мисля, че когато дойде време да се теглятъ историческитѣ отговорности за днешното положение, когато историкътъ или пъкъ тия отъ насъ или отъ васъ, които ще бъдатъ живи, разглеждатъ безпристрастно днешното положение, ще кажатъ, че ако има вина у насъ, вашата вина е стократно по-голѣма. Съ вашитѣ действия, съ вашата политика, съ всичко друго, което извършихте отъ 9 юний насамъ, вие едно доказвате — че народътъ е правъ да се възмущава отъ това, което вие вършите.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Вие ли представлявате народа?

Н. Тарашмановъ (к): Всичко това, което вършите съ народа, всички тия испански, албански и турски даже методи на усмиряване, съ които си служите отъ толкова време насамъ, показватъ, че вие нѣмате никакво довѣрие въ него. И азъ мисля, че едно усмиряване, едно омпротворяване на България ще настане само тогава, когато вие разберете сериозността на положението, въ което се намираме, и когато извършите едно единчко дѣло, което, мисля, може да оправдае доста вашитѣ грѣхове: да съзнаете, че вие сте вредни за България, че съ вашето стоеие на власть ще докарате катастрофа на страната, да си приберете куфаритѣ и, ако може — нѣмаме нищо противъ — нощно време да избѣгате отъ България, . . .

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

С. Мошановъ (д. ст): (Възразява)

Н. Тарашмановъ (к): . . . защото вашето управление носи само трупове, само насилия, само нещастия за българската държава. (Възражения отъ сговориститѣ)

Председателъ: (Силно звъни)

Л. Вѣтовъ (д. ст): Вие, преди всичко, не сте българи.

Х. Стояновъ (к): Защо да не сме българи?

Л. Вѣтовъ (д. ст): (Къмъ оратора) Вие сте, които поощряватъ разбойницитѣ, а имате смелостта да гоните честни и достойни синове на своето отечество! Слѣзъ долу!

Н. Тарашмановъ (к): Вървете си! Кой ви е далъ тая власть? (Глъчка)

Председателъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да!

Понеже се изчерпва листата на ораторитѣ, обявявамъ дебатитѣ по законопроекта за приключени. Гласуванетоъ ще стане утре.

Предлагамъ утре да имаме същия дневенъ редъ, като приетиятъ днесъ на първо и второ четене законопроектъ за разрешение на Шинченската селска община, Казанлъшко, и на Дойранската селска община, Ловешко, да сключатъ заемъ, остава накъ като първа точка, само че на трето четене.

Кои то приематъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣжа. Болшинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч. и 20 м.)

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народнитѣ представители: Таско Стояковъ, Николай Петрини, Господинъ Терзиевъ, д-ръ Никола Сакаровъ, Маринъ п. Николовъ, Йорданъ Ангеловъ и Петко Найденовъ	683	Тропки по събирането съ целъ за наказание граждани за образуване потери за преследване на емигранти на границата. (Развитие и отговоръ	684
Питания:		Случки. Лично обяснение на народния представителъ Петко Дичевъ по отправената му обида отъ народния представителъ д-ръ Илия Караджовъ по действието му като кооператоръ	683
1. Отъ народния представителъ Георги Косовски къмъ министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве относително арестуването и изпращането на заточение въ Св.-Врачъ на 7 януарий н. г. лицата Нено Вълковъ, Цако Маждраковъ, Марко Ченковъ и други отъ гр. Кула и Нино Гжсковъ и Пенко Николовъ отъ с. Царпетрово, Кулско, и пр. (Съобщение)	683	Законопроекти:	
2. Отъ народния представителъ Георги Живковъ къмъ министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве относително действия на Българщинския околийски началникъ Тодоръ Петровъ		1. За разрешаване на Шипченската селска община, Казанлъшко, и Дойранската селска община, Ловешко, да сключатъ заеми (Първо и второ четене	687—688
		2. За измѣнение и допълнение закона за Българската централна кооперативна банка отъ 1910 г., допълненъ презъ 1912 г. (Първо четене — продължение разясванията)	688
		Дневенъ редъ за следующето заседание	702